

F. BALODIS

ĒGIPTĒ VISS CITĀDI

Prof. F. BALODIS

ĒGIPTĒ VISS CITĀDI

*CEĻJUMA NOVĒROJUMI UN
IESPAIDI ĒGIPTĒ 1937. GADĀ*

1937.

PIEMINEKĻU VALDES IZDEVUMS

Valstspapīru spiestuve, Rīgā, L. Maskavas ielā 11

Ad amicos:

*Liber hic dedicatus est amanti
probo et amicitiae honestae:
in hisce nam et ratio et decus
vitae.*

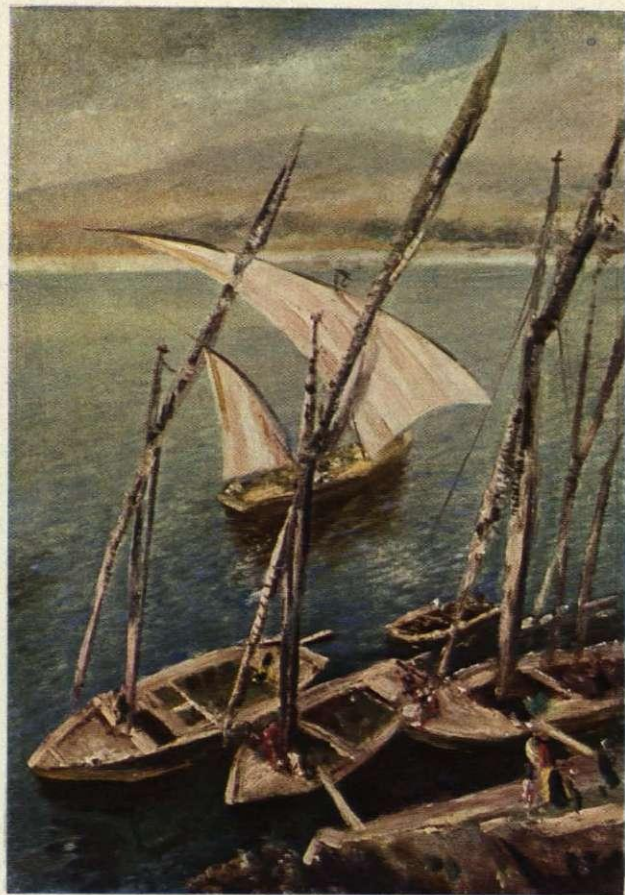

„Kā Ēģiptei ir citādas debesis, nekā citām zemēm, un Nilai ir citāda daba, nekā citām upēm, — tā arī pašiem ēģiptiešiem pa lielākai daļai ir citādi tikumi un paražas, nekā citiem cilvēkiem...“: tā vēstures tēvs, Herodots, raksturo zemi, kurā 1937. gada martā man bija lemts piedalīties Kairā Tautu savienības Intel-

lektuālās kooperācijas institūta sarīkotā izrakumu konferencē un līdz ar to apceļot vairākas pilsetas, ciemus, viņu apkaimi, laukus un tukšnešus.

Un, patiesi, jāsaprot, Herodots pareizi raksturojis Ēģipti, kāda tā bija viņa laikos un kāda tā palikusi arīdzan līdz mūsu dienām. Nekā līdzīga Ēģiptei mēs nesaskatīsim mūsu dzimtenē, Latvijā, nekā līdzīga Ēģiptei es neredzēju arī tais zemēs, cauri kurām bija jāmērī tālais ceļš uz Ēģipti un ceļš atpakaļ uz ziemeļiem, uz mājām.

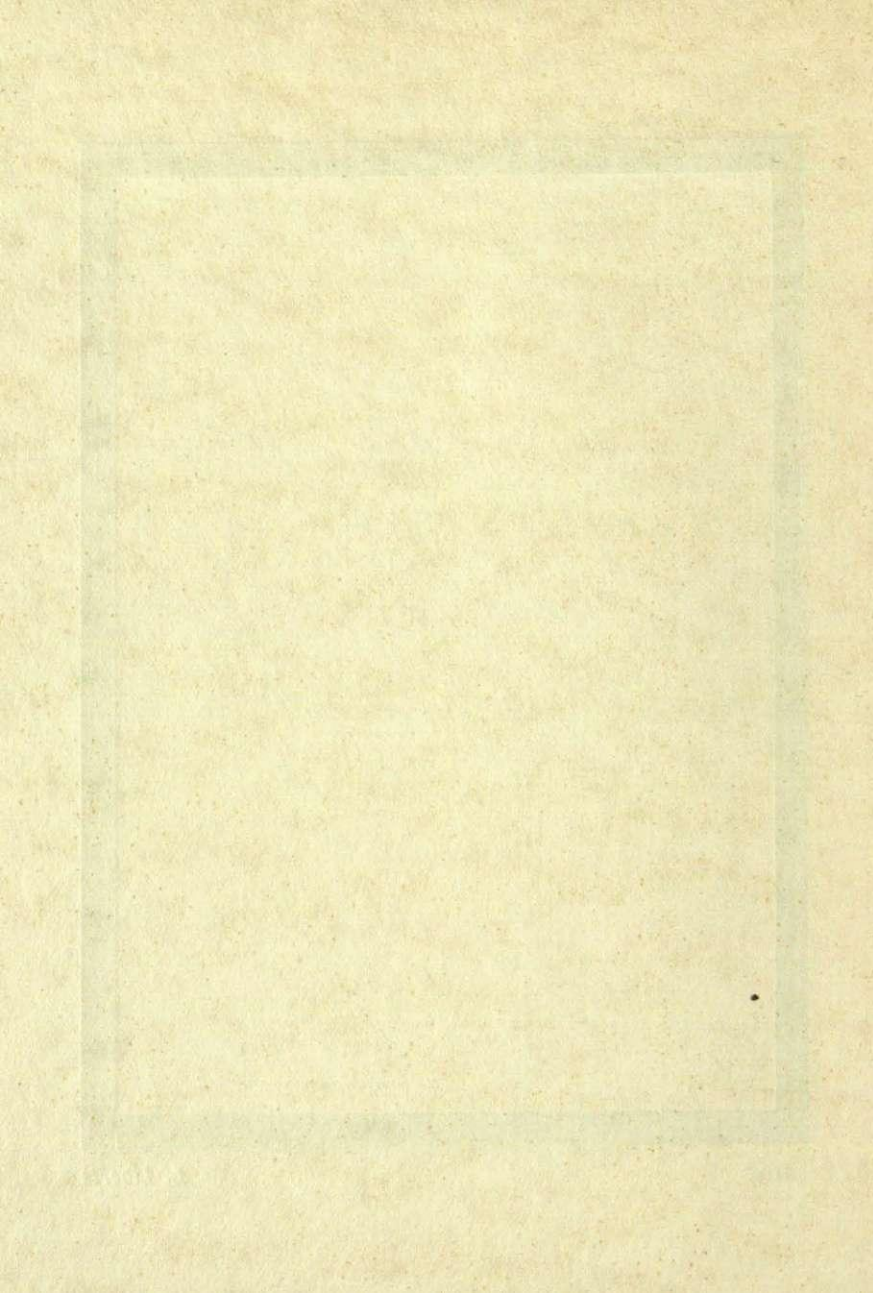
Polija, Čehoslovākija, Ungārija, Jugoslavija un Grieķija, un, atpakaļbraucot, Itālija, Austrija, Čehoslovākija un Polija rādīja pavisam citādu seju, citādu dabu, citādi celtas celtnes un citādu darba ritumu nekā piramīdu un šādufu zeme Ēģiptē, kur daba un cilvēki, šķiet, pat bagātībā un košumā nevis laimi un dzīvesprieku pauž, bet karstā saules tveicē, tukšneša un nāves varas mūžīgi apdraudēti, it kā paguruši cieš un gandrīz sastinguši nevarībā un kaut kādā nesaprotamā pusmiegā. Un tomēr arī Ēģiptē, kauču lēni, mūžīgi rit darbs, — tur darbs daudz vairāk vēl nepieciešams nekā citās zemēs, — bet nav tai saskatāmi prieks un ener-

„Nila“

L. Liberts

ģijas straujš ritums. „Vai tu nāvi man lēmis, ai Dievs, nenožņaudz darba cilpā mani! Nav neviena, kas manis dēļ raudātu, ne mātes, ne mātes māsas, nedz māsas . . .“ — tā skan visparas-tākā, drūmi melancholiskā un gandrīz drausmīgi monotonā dziesma, kuŗu simt- un vairāk-kārtīgā atkārtojumā dzied šādufa apkalpe, no agra rīta līdz tumsai no kanāļa vai Nīlas smel-dama ūdeni izslāpušai Ēģiptes veģētācijai.

Kāda sena ēģiptiešu teika vēstī, ka cilvēki cēlušies no saules dieva acs izraudātām asa-rām. Kur citur, kā tikai Ēģiptē, varēja rasties tik drausmīgi drūms cilvēces likteņu paskaid-rojums!

Jā, Ēģiptē viss citādi, citādi veidojies un ci-tādi rit nekā pie mums un citās zemēs. Nav Ēģiptē mūsu balt-zaļo bērzu, nav ievu ziedu un tumšo egļu un priežu mežu; tur kalnmalēs, viegli traukdamies uz priekšu, nečalo strautiņi, un atspirdzinošu valgumu dabai nenes no ze-mes klēpja plūstoši dzidri avoti; zemnieki tur rītos neskubina ar dārba prieku sejā straujspē-cīgu kumeļu uz laukiem art vai ecēt. Tur krūm-malēs nečivina putniņi, un cīrulis nedzied lauku darba darītājam mudinājumu — jel apjēgt, cik daļa ir Dieva radītā pasaule. . .

Kā izkausētu metallu Nīla drūmi veļ Ēģiptē savus ūdeņus uz jūru; smiltis un putekļi mūžīgi uzmācas ēģiptietim un viņa druvām; žēli čīkst šādufi, un slinki velk savu jūgu koka arklos iejūgtie vērši. Saule nežēlīgi dedzina; lēni nes savas nastas un veic citus darbus melnos tērpos ietērtās sievas un meitas ar pusaizsegtām sejām; noguris ceļnieks nogulies melnos ceļa putekļos un smiltis pat nejaudā mūšas aizdzīt, kas apsēdušas viņa seju, rokas un kājas. Spārnus gandrīz necilādami debesis raibo maitu vanagu bari, kas savu lidojumu tikai tad pasteidzina, ja ieraudzījuši kādu uz ielām vai laukiem izsviestu laupījumu.

* *
*

Bet lai būtu man atļauts kauču īsumā raksturot arī tās zemes, cauri kurām man bija jāveic mans ceļš: tad kontrasts, kāds novērojams, salīdzinot Ēģipti ar Eiropu, — būs vēl labāki saskatāms un sajūtams.

Uz Ēģipti es braucu kopā ar sievu un Valsts vēsturiskā mūzeja direktoru V. Ginteru. Rīgu mēs atstājām 25. februārī. Bija skaista ziemas diena un krietns sals; no vagona loga, uz Zem-

Libijas tuksnesī.

gali braucot, varēja redzēt, ka Latvijas kalnus un lejas klāja balta sniega sega. Arī Varšavā bija salts un sniga, un pavasara mēteļi, ko bijām uzvilkuši, uz dienvidiem braukdami, — šķita pārāk plāni un vieglprātīgi, un tādi arī patiesi izrādījās, jo atnesa sasaldēšanos un krietnas iesnas. Pa Varšavas ielām kažokos tērpušies lielpilsētas steigā plūda ļaužu pūļi; Brilova hotela priekšā, kur bijām apmetušies, no slidotavas atskanēja jautras bērnu čalas.

Sniegā bija tērpušās Varšavas pilis, plašais Pilsudska laukums ar dižo Poņatovska pieminekli un nezināmā kareivja kapu. Ar spirdzinošo salu, varšaviešu straujo gaitu un dzīvespriecīgām acīm tik skaisti harmonēja brīnišķīgās poļu mākslinieku gleznas, kuŗas mēs varējām apbrīnot izstāžu telpās pie Pilsudska laukuma. Gleznu gaišais, spilgtais kolorīts un bagāto kompozīciju noteiktais un labais zīmējums vēstīja par dzejas- un dzīvespriecīgo poļu tautu; attēlotās dzimtenes ainavas un apgarotie vēstures skati apliecināja krietnu poļu tēvijas mīlestību. Izstāde labi rādīja spēcīgu tautas garu, ko nav salauzuši bargie likteņa sitieni svešu jūgu laikmetā.

Sniegoto Varšavu mēs atstājām agrā rīta stundā, bet jau ap pusdienas laiku, pie Čenstochovas, iesākās plaukstoša pavasara ainavas, un Čehoslovākijā sniegs bija redzams tikai vairs Beskidu kalnu un, ap Žilīnu, Mazo Karpatu ziemeļu nogāzēs. Šeit vēl mežos labi bija redzamas svaigas zaķu un stirnu pēdas baltā mīkstā sniegā, bet ielejās un saules pusē tecēja pavasara strautiņi, un šur un tur jau atmirdzēja pavasara ziedu zilās actiņas un balti vai dzeltenī raibumiņi.

Un Ungārijā un Jugoslavijā jau ziedēja ābeles, plūmes un ķirši, un sniegu varēja redzēt tikai vairs Balkānu virsotnēs, kad braucām pa Vardaras ieleju un klausījāmies teikās par likloku plūstošo Vardaras upi, kuŗas mālainie, dzeltēni pelēkie ūdeņi tik smagi esot piesātināti ar brīvības cīņās kritušo serbu asinīm, ka nekad vairs neatgūšot seno dzidrumu. Vardara šķita līdzīga straujam, nevaldāmam zvēram, kas ļaunu spēku satracināts un vajāts lauŗ ceļu sev no strupceļa brīvībā; Vardaras viļņi sita un skaloja fantastiski izrobotās klinšu malotnes, it kā liktenis tā būtu lēmis atriebt drošsirdīgo serbu kritušo asinis.

Jugoslavijā pēc Rīgas saltā „februāŗa“ un Čehoslovākijas „lieldienu laika“ mēs šķitām iebraukuši „maijā“, — un Griekŗija ar savām zaļām pīnijām un cipresēm, Atēnas ar palmām un augļiem raibotiem apelsīnu un citronu kokiem mums likās kā „jūnija mēnesis“. Mūsu pavasara mēteļi bija kļuvuši nepanesama nasta un slogs: tie bija jākaŗ vadzī, un labi varēja iztikt vispāri bez mēteļa. Mūsu hoteļa „Atlantik“ priekšā apelsīnu birzes dzeltēni raibotos zaļumos mirdzēja baltā marmorā cirsti pieminekļi; mūsu logu priekšā, pie apvāršņa, augstā klintī,

pret debesīm pacēlās Atēnu senais centrs, akropols ar Partenonu. Iedzeltenā klints, brīnišķīgais Grieķijas marmors, cipreses, palmas un lauru koki: kā pasakaina senatnes vīzija atmirdzēja mūsu acu priekšā varonīgās brīvību meklētājas, Grieķijas, labāko dēlu veidojums. Cik skaista gan ir pasaule, cik vareni daudz spēj cilvēks dot: lūk — domas, kas rodas skatot Grieķiju un apbrīnojot Pērikla, Feidija un Iktina veidojumus. Kā apžilbinoša dārgakmeņu kolekcija rindojas jūsu acu priekšā marmorā cirstie pieminekļi, statujas un cilņi Atēnu nacionālā muzejā; delikāti un grāciōzi ir keramikas gleznojumi un citi mākslas amatniecības darinājumi. Skaistas ir Zēva tempļa paliekas, slaidās korintiskā stila kolonnas, un Tēseions, kuŗa piekāvē tagad atrok senās pilsētas drupas un atrasti arīdzan seni kapi.

Kad pēc veiktās pilsētas apskates pievakarē, nejauši gaŗāmejot, iegājām senā bicantiniskā katedrālē Atēnu vecpilsētā, — iespaidu bija gūts tik daudz, ka katedrāles mistiskā puskrēsla un senie svēto attēli eļļas lampiņu un vasku sveču atmirdzē aicināt aicināja pateikties Radītājam par visu lielo un labo, kas dzīvē lemts mums, ko varam redzēt un baudīt. Patiesi, pasaule ir

Partenons Atēnās.

skaista un dzīve ir skaista, bezgala skaista; lai nekad neaizmirstam to, pat tad nē — ja kādreiz grūti klājas un, šķiet, arī pamati šķobās zem mūsu kājām.

*   *

*

Otrā martā mēs Pirejā uzkāpām „Jonijā“, grieķu pasažieru un preču tvaikonī, ar kuŗu bija jānokļūst Aleksandrijā, Ēģiptē. Briesmīga

vētra kuģi svaidīja kā čaumalu, un katru mirkli likās, ka rītdienu vairs nepiedzīvosim. Gandrīz visi pasažieři gulēja slimi, visur varēja dzirdēt vaidus un jūras slimības skaņas; bērni raudāja, mazdūšīgākās sievietes vaimanāja; ceļa somas svaidījās no viena kabīnes stūra pretējā; mazāki priekšmeti, piemēram, uz galdiem atstāti apelsīni un citroni, galvas segas un veļa, brīnišķīgā kārtā it kā bija ievingrinājušies lidošanas mākslā... Ēdamzāles kaktā saknupis sēdēja kāds bārdains vīrs un klusā balsī čukstēja lūgšanas, ar pirkstgaliem skardams „rožu kroņa“ krelles. Skaļi gaudoja vēji, augsti cēlās putām apklātie viļņi, — bet, brīnums, no rietumiem pūsdami vēji nebija salti: pati bangojošā jūra, šķita, ar savu trako viļņu deju svinēja iestājušos vasaru.

Vētra apklusā ceļā tikai reiz, klinšainās Krētas pavēnī, un kuģa gaita galīgi kļuva rāmāka, mierīgāka tikai tad, kad tuvojāties Aleksandrijas ostai un indigo-zilie Vidus jūras ūdeņi pārvērtās gandrīz akvamarīna gaišos zaļi-zilos. Trīs lielas zosu ķēdes, kas mūsu kuģim iebraucot ostā mums pāri traucās uz ziemeļiem, gan vējā lauzījās, bet pārliecināti vēstīja, ka daba pavasara šalku un siltumu lēmusi arī mūsu

dzimtenei, kurai mīļu sveicienu gribējās drošsirdīgiem gāju putniem sūtīt līdzī.

Un Ēģiptē, kur atbraucām 5. martā, jau bija mūsu „jūlija mēnesis“. Tik karsti bija, ka bija jāpērk vieglāks uzvalks un pienācīga platmale, panama, tad tropu ķivere. Saule svilināja neciešami, un vēršiem un šādufiem bija darbs, lai no upes un kanāļiem smeltu ūdeni, bez kuŗa valguma būtu jānokalst druvām un dārziem.

Liela un skaista pilsēta, jūŗas krastā, ir Aleksandrija, pilnīgi eiropējiski moderna savā centrā un austrumiski neglīta un netīra nomalēs, kur valda smirdoņa un nabadzība. Cik eiropējiski tīra un labi ierīkota bija mūsu viesnīca „Blue house“ ar Parīzes gaumē sagatavotiem ēdieniem, tik neglītas un netīras bija kafejnīcas un ēdienu nami nomaļu kvartālos. Gaļas veikalos un uz galdiem veikalu priekšā, lai sabojātās gaļas smirdoņa neatbaidītu pircēju, parasti dedzina vīrāka svecītes, kuŗu smarža, šķiet, visparastākā un īpatnējākā parādība visur nabadzīgos kvartālos Ēģiptes pilsētās.

Aleksandrijā mums nejauši izdevās noskatīties arī īpatnējās vietējās bērņu paražās. Bērņu mājas priekšā, pāri šaurai priekšpilsētas ielai,

bija klāts melns baldachīns; arī ielu apklāja melna sega, uz kuŗas sēdēja sievu bars, kas palīdzēja uz mājas sliekšņa atsēdušai atraitnei, ar zilu galvas rotu, apraudāt mirušo gaudulīgām vaimanām. Pašu liķi uz kapiem, aiz augstā mūŗa žoga, pavadīja tikai vīrieši; pavadītājas sievietes laikam atveda atsevišķi, parastos platos dēļu ratos.

Ostmalā un Aleksandrijas centrā var redzēt visu tautību matrožus un ceļotājus. Lielu lomu Aleksandrijā spēlē franči un italieši ar saviem plašiem veikalnieciskiem uzņēmumiem un skolām; daudz celtnu cēluši italiešu architekti, un italieši arī pasnieguši pilsētai varenu velti, marmorā cirstu diženu pieminekli, kuŗu pašlaik ostmalā beidz celt. Tirgojas Aleksandrijā arī vācieši, žīdi, armeņi, nēģeri, grieķi un visi, kas nav slinki krāpt un pelnīt, mānot neveiklo vai nemākulīgo pircēju.

Ceļā no Aleksandrijas līdz Kairai, 6. martā, mēs varējām redzēt plašas apelsīnu un mandarīnu plantācijas, kas spoži mirdzēja savā oranždzeltenā augļu pārpilnībā. Uz auglīgās Deltas plašā līdzenuma, laukos un pļavās, tūkstošiem bija salasījušies svēteļi, kas gatavojās ceļojumam uz tālajiem ziemeļiem.

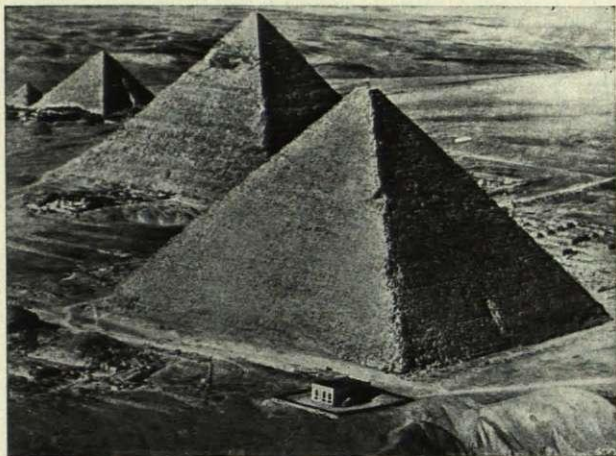
Sieviešu rati Kairā.

Pasakaina auglība un neredzēta pārpilnība: tāds iespaids rodas, ja vēro dārzus un laukus Ziemeļēģiptē, Deltā. Bet drīz vien, 7. martā, Kairas apkaimē mēs pirmoreiz dabūjām novērot un zināmā mērā arī izbaudīt to nāves dvašu, ar kuŗu Ēģipti mūžīgi apdraud tuvējā tuksneša smilšu jūra.

Kairas tuvākā apkaimē, Gīzā, mums pirmoreiz mūžā izdevās novērot hamasinu, dabas parādību, kādu ziemeļnieks savā dzimtenē, gan laikam, nekad nedabū redzēt.

Mēs gribējām, kā pirmo senatnes pieminekli, Ēģiptē skatīt varenās Gīzas piramidas, uz kurieni bijām nodomājuši braukt automobili, jo laba šoseja noved līdz pašai piramidu pakājei. Negaidīti pacēlās vētra un debesis sāka klāt tumši mākoņi, cauri kuņģiem tikai reti vēl varēja saskatīt sudraba saules ripu. Mākoņi neatnesa vis lietu, bet gan kā sausa karsta migla klāja visu, visu, jo bija stipra vēja, svelmaini karstās dienvīdu vētras, pacelti tuksneša putekļi un smiltis, kas visu ietērpa pelēkā plīvirā. Lielā Heopsa piramida tikai kā milzīga vīzija spokojās pelēkā gaisā, kad vēl negaidīta iznīra mūsu acu priekšā. Smilšu graudiņi sāpīgi sitās acīs, ausīs, degunā un matos un it kā bija pārkrāsojuši dzeltenī-pelēkus mūsu uzvalkus, kuņģu ķešas, kņokas un šuvas sāka pildīties sīkiem smilšu graudiņiem. Elpot bija grūti, acis asaroja un zobos čirkstēja smiltis. Tūristi, kamēļu mugurā, no tuksneša centās atsteigties ātrāk atpakaļ Gīzas ciemā un „Mena House“ hotela pavēnī; tas jādara bija, protams, arī mums.

Un varenās piramidas skatīdami, Gīzā tuksneša nāves elpu sajutuši, mēs trīs latvieši tālajā dienvīdu zemē neviļus atcerējāmies dzimteni un mīļās tēvu mājas, kur auguši un prie-

Gīzas pīramīdas.

cājušies par zaļām druvām un pļavām, birzēm, upēm un strautiņiem, kur tēvu tēvu celtā Dieva namā mēs gara acīm skatījuši gan bezgala lielu debesu un pasaules varu, bet mīļu un labu, kas puķēm liek ziedēt, putniņiem dziedāt un strautiņiem čalot, stāstīt mūžīgo stāstu par to, cik skaista ir pasaule, cik mīļa mums dzimtene.

Patiesi, milzīga bija tā dabas dažādība, ko bijām ceļā no Rīgas līdz Kairai redzējuši: daudz skaista un laba, saules siltuma un košu ziedu,

daudz varena un dievišķīgi spēcīga, — un tomēr palmas, agaves, gardu augļu un daiļu ziedu bagātība, pat zilie jūras vilņi un dienvidu debesis — nav, nav un arī nebūs nekad tik mīli, kā mūsu pašu priēžu meži, Gaujas līči un ievu ziedi, pat kā sniega lauki ar pelēca pēdām un nosarmojušu koku vizuļošana saulainā ziemas dienā... Jo dzimtene, bezgala mīļā dzimtene, ir tūkstoškārt skaistāka un sirdij tuvāka nekā visi pasaules brīnumi, pat dienvidu košums un greznība.

Varbūt tādēļ arī latviešu tautā, ziemeļu zemē, kur nav vienmēr siltas dienvidu saules un dienvidu zaļumu, kur nav arīdzan tuksneša briesmu un nāves elpas, — ir vairāk pavasarīga spēka, darba un enerģijas spraiguma un darbā gūtās, tēvu tēvu koptās un mūsu pašu izdaiļotās zemes mīlestības.

*   *
*
*
*

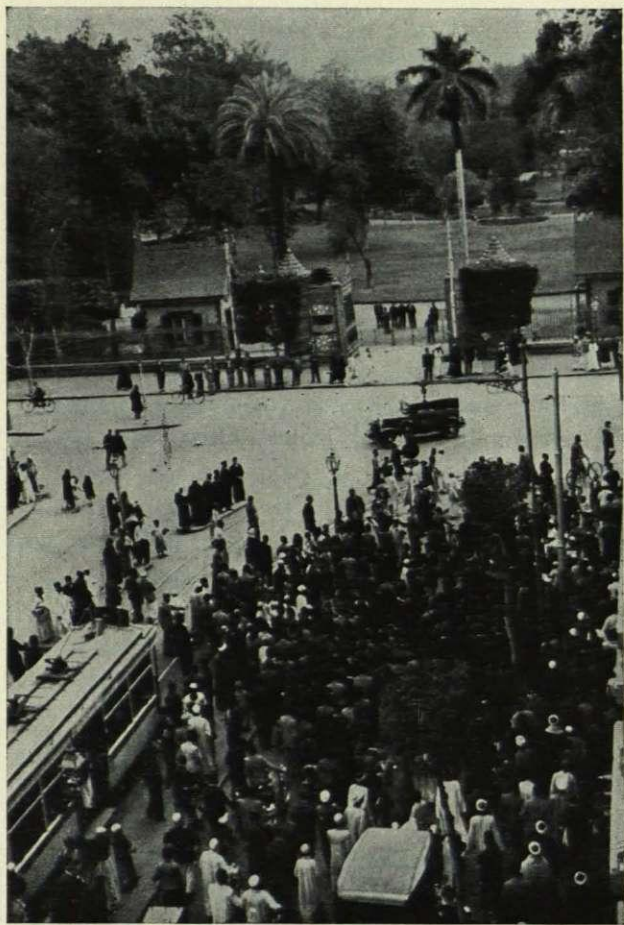
Gan vareni likās dūmu mutuļos tītie lielo fabriku un ogļu raktuvju rajoni Polijas dienvidos; tie rādīja lielu darbu un vēstīja par zemes klēpja bagātību. Glīti uzkopta ir čehu zeme, glītas ir viņas pilsētas un apbrīnojama,

gandrīz pedantiska kārtība visur. Uzcītīgu darbu apliecina arī Jugoslavijas ziemeļi; glītas ir mazās, labi koptās zemnieku mājiņas, koši šo mājiņu augļu dārzi, un enerģiju vēsta serbu nodegušās sejas un skaidra skata acis. Glīta ir kalnāja pašā sirdī celtā Belgrade. Bet jau serbu apavi ar uzlocītiem purniem un tāpat arī viss tautas tērps rāda islāmisko austrumu iespaidu, — un Jugoslavijas dienvidos pret debesīm paceļas mošeju minareti: it kā iesākas cita pasaule, ar citādu iedzīvotāju cilti un citādām paražām. Mājiņas ir nabadzīgākas. . .

Un, kā jau minēts, Grieķija gan brīnišķi skaista ar savām debesīm un jūru, pīnijām un cipresēm, klintīm un marmora celtnēm; bet mūsdienu Grieķija vairāk lepojas un nepieciešami lepojas taisni ar seniem laikiem: Atēnas ar seno Akropoli un senpagājušo gadsimteņu marmora celtnu drupām tai, ar Partenona vareņām, vēl brīnišķi skaistām paliekām, ar grāciņozo Nīkas templīti un propileju marmora kāpnēm un staltām kolonnām. Tāpat pagātnes elpu dveš Atēnu Nacionālais muzejs. Un Atēnu bicantīniskās mākslas muzejs ar savām mistiskīromantiskām svētbildēm, ar seniem zelta brokāta tērpiem, ar dārgakmeņu izrotātām zelta

tiārām, zižļiem un krustiem, ar marmora cilindriem un kolonnu kapiteļiem, raibās krāsās izgleznotiem koka altāriem gan vēsta par vēlāku laikmetu, par kristīgo Lielgriekiju, par Bīcānces imperiju, — bet arī tas viss taču ir tikai pagājušās greznības atbāss un liecinieks; mūsdienu Griekiju raksturo putekļi un bieži pārmērīgi novecojies pieminekļu sakārtojums greznā un lepņā Nācionālā mūzejā (it kā vairākus gadu desmitus to nebūtu skārusi moderna sistematizētāja roka); tāpat Bīcāntīniskās mākslas mūzeja glītās telpas gan, kā redzams, nesen remontētas, bet tīri un glīti izkrāsotās sienās iedzītas lielas un neglītas vienkāršas namdaļa naglas svētbilžu uzkāšanai. Mūsdienu Griekija nepauž vairs mieru, varenību un bagātību. Viss tur ir pārmērīgi skaļš; stacijā jums rokas somas dzeramnaudu tīkotāji un hotelu aģenti — dragomaņi pat vai izrauj no rokām. Kad Atēnās no stācijas bija jābrauc uz hoteli, — mums mūsu ceļa somas bija jāsameklē vairākos automobiļos un ilgi bija jāstrīdās, līdz uzvarēja viens no diviem aģentiem — dragomaņiem, un mani ar ceļa biedriem, uzbāzīgi savu hoteli slavēdams un skaļi pilsētu aprakstīdams, noveda turp, kur un kā viņš — ne mēs — bija

Nācionālistu demonstrācija Kairā.

nolēmis mūs nogādāt. Kafejnīcas Atēnās pilnas vīriešiem, kas stundām ilgi sēž pie vienas tases kafijas vai pusizdzertas ūdens glāzes un apspriež valsts un pilsoņu lietas, vai it kā nogrimuši nesaprotamā slinkumā un pārdomās. Ielās daudz nabagu netīrās skrandās; daudz nabadzības pat pilsētas centrā, un visur tikai relatīva „kārtība“. Līdzās staltām celtnēm un marmora figūrām ir arī netīras ielas un papostīts ielas bruģis.

Un arī Ēģiptē ir varenas seno laiku paliekas, pie tam vēl lielākas un varenākas nekā Grieķijā, varenākas nekā jebkur citur visā pasaulē. Kairā ļoti skaistas ir arī daudzas modernas celtnes, piemēram, — „Tiesu pils“. Apbrīnojams un nepārspējams ir Kairas mūzejs, kuŗa bagātības gandrīz pasakainas, un par kuŗu mēs vēl runāsim. Jūt Kairā arī kādu jaunu spēku uzplūdumu, šķiet, karstas tēvijas mīlestības apgarotu. Neapstrīdami, jaunā Ēģiptes valdība ar ministru prezidentu Mustafa - el - Nahaz - pašu priekšgalā ļoti daudz dara un grib darīt Ēģiptes dzīves un labklājības uzlabošanai. Šo jauno valdību karsti atbalsta visi ēģiptiešu patrioti, kas Ēģipti grib redzēt nacionālu, daiļu, varenu un bagātu; mēs Kairas ielās vairākkārt redzē-

Muski.

jām ēģiptiešu jaunatnes, galvenā kārtā studentu, demonstrācijas, kas skaļi saukdami jaunās valdības lozungus, solīja tai tautas atbalstu. Bet vēl nepanesama ir lielā nabadzība tautas zemākos slāņos visā Ēģiptē, mūžīgā ubagošana un lūdzošais apsveikums eiropietim — diedelētāju „bakšiš“... Nepanesama ir netīrība un nabadzība pilsētas nomalēs; nepanesama ir smirdoņa un kailie vai puskaillie, skrandās ietērptie bērni, kuņģus tūkstošām apsēdušas mušas; nelabi skaņ eiropieša izjūtu daudzie aklie un pusak-

lie, ar asarojošām acīm vai strutojošiem acu dobumiem. Un pērk un pārdod, skaļi piedāvā un prasa, krāpj un, nepārprotami, izmanto.

Kairā, mūsdienu arābu pilsētas daļā, atrodas sevišķs un īpatnējs, iegarens, vairāku šauru ieliņu kvartāls „Muski“, kas apm. 1,5 km gaŗumā šķērso vecpilsētu, un kur no agra rīta līdz vēlam vakaram skaļi un spilgti — austrumnieciski veidojas uzbāzīgs un negodīgs tirgus, — labāki to dēvēsim par „andeli“. Eiropā, sevišķi Francijā, Vācijā un Itālijā, bet arī arī tālajos austrumos, Japānā, darinātas preces šeit ieteic un pārdod eiropietim kā vietējo Ēģiptes ražojumu, neīstas antikvitātes piedāvā senlietu kāram eiropietim kā oriģinālus un cenas uzprasa vismaz 4—5 kārtīgas, salīdzinot ar patieso izmaksu. Krāpnieki un klaidoņi — zēni uzbāzīgi piedāvā savus pakalpojumus un par „bakšišu“ noved lētticīgo pircēju pie lielākā no lielākiem krāpējiem, lai saņemtu kauču niecīgu procentu arī no tiem par veiklo gīda pienākumu izpildīšanu. Un tirgojas „Muski“ kvartālā, protams, ne tikai arābu tirgotāji, bet visu tautu mantkārīgie padībeņi, un sevišķi žīdi un armeņi, kuŗu mītnes, veseli kvartāli ar baznīcām un sinagōgām, — novietotas turpat kaimiņos. Tādēļ arī preces

Kafejnīca Kairā.

piedāvā pircējam gandrīz visās Eiropas valodās, un tādēļ arī tik veikli, sevišķi pircējām, „Muski“ kvartāla tirgotāji prot iestāstīt savu preču „vērtību“ un „vērtībai“ atbilstošo cenu. Bet, protams, gadas, ka eiropietis nopērk šai tirgū arī kādu labu un īstu preci — metalla traukus, zilonkaula un melnkoka taburetus un lādītes vai īstu rupju ēģiptiešu zīdu; bet cena tādā gadījumā būs bijusi atbilstoša labai iecienītai precei un turpat veikalā piedāvātā tasīte

melnās kafijas aprādīs tirgotāja pateicību un cieņu pircējam.

Patiesi, Ēģiptē šodien vēl viss tāpat, kā bija 1000 gadus atpakaļ — „kā 1001 naktī“: bagātība un nabadzība, greznība un skrandas, strūklakas un netirība, lepnas pilis un no māliem sakleķētas būdiņas... Un guļ saules tveicē tieši uz ielas, sēž kafejnīcā vai uz trotuāra nevarīgā slinkumā. Skrandainā slinkā nabadzībā sapņo par kungu galda bagātībām un gaida, lai bagātnieks, pretim nākot vai garām ejot, nomet sencerēto „bakšišu“. Liekas, karstā dienvidu saule un dienvidu daba nospiedušas istu darba prieku un katru enerģiju. Tikai tādā fiziskā nevarībā un fiziska darba negribēšanā varēja izgudrot „1001 nakts“ pasakas ar veikliem labumu meklētājiem un pasakainu bagātību atradējiem.

Patiesi, arī tagadnes dzīvi Ēģiptē novērojot, jāsaka, ka šeit viss citādi nekā citās zemēs, pat citādi nekā modernā Grieķijā. Un līdz ar to atkal jāatzīst, ka ir gan daudz brīnumu tālās, svešās zemēs, arī Ēģiptē, un vispirms Ēģiptē, — un tomēr būsim priecīgi un laimīgi, ka Latvija Baltijas jūras piekrastē ir mūsu zeme — un mūžam būs mūsu, kuŗu nevienam neatdosim.

Nekur pasaulē nav tāda darba prieka kā pie mums, nekur — tādas laimes un sasniegumu. Latviešu tauta patiesi ceļ savu dzīvi un kultūru; kauču jau sen — daudz tūkstoš gadus — tā mājo savu tēvu tēvu iekarotā zemē, ar jauneklīgu sparū tā vēl šodien un sevišķi šodien veido labāku savu dzīvi un grezno savu mājvietu — pieminēkli tēvijas mīlestībai, godīgam darbam un krietnai zemnieka enerģijai. Varbūt, visur pasaulē ir skaisti un labi, katrai tautai mīļa sava zeme, savi tikumi un savas paražas, — bet mums latviešiem mūsu dzimtenē, Latvijā, ir vislabāki. To lai vienmēr paturam prātā, kad dzirdam citus jūsmojam par tālām zemēm un citu tautu kultūrām, tikumiem un paražām.

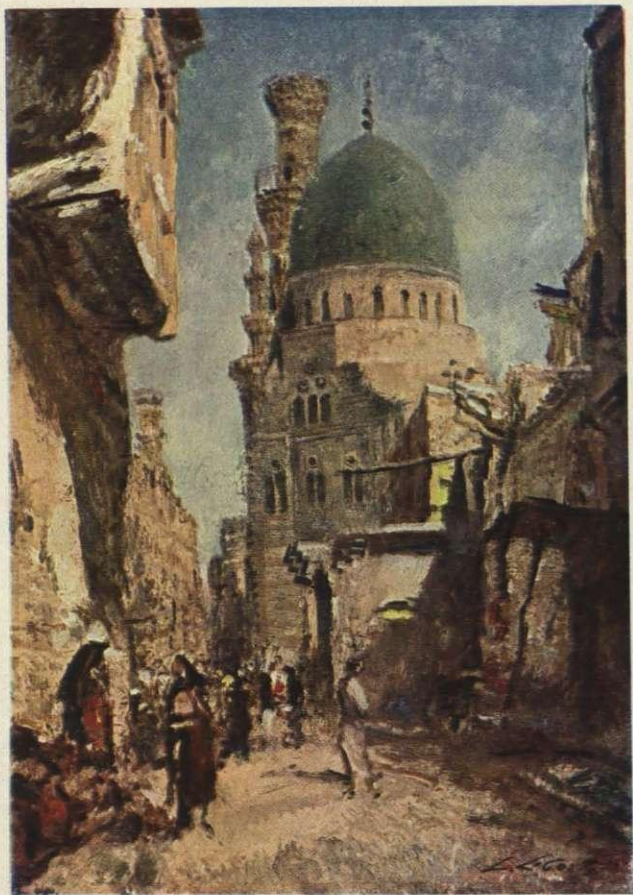
* *
*

Bet atgriezīsimies atpakaļ Ēģiptē, vispirms Kairā, kur nodzīvoju līdz 16. martam, kad aizbraucām uz dienvidiem — Luksoru, Edfu un Denderām. Mēs bijām apmetušies „Kontinental-Savoy“ hotelī, modernā Kairas daļā, tieši pretim botaniskam dārzam un iepretim Ēģiptes Nacionālajai operai. „Shāri Fuad I“ — Fuada I iela, uz kuriem izgāja mūsu logi, — būtu varē-

jusi tikpat labi atrasties kuŗā katrā Eiropas pilsetā, kuŗas tā atgādina ar savām celtnēm, preču namiem, automobiļiem, autobusiem un elektrisko ielas dzelzceļu. Tomēr arī tai, kauču retis, lēni soļojošie kamēļi un sikiem solišiem palēni rikšojošie ēzelīši un daudz dažādie Afrikas tautību pārstāvji, fellachi, berbeŗi un nēģeŗi, ienes savu īpatnējo kolorītu. Eiropieti, piemēram, ārkārtīgi pārsteidz, ja līdzās franču lielam preču namam „Cicurel“ (kas atradās ielas otrā pusē, iepretim mūsu logiem) ar pilnīgi parīziskiem skatu logiem un vismodernākām precēm, — tas redz diedelējam kādu pusaklu fellachu, tirgojamies ar ūdeni un antikvitātēm arābu vai berbeŗu, vai piedāvājam savus gīda pakalpojumus kādu sarkanā fecā tēŗpušos vietējo ar eleganti plecām pārsviestu orientālu gaišu, raibiem rakstiem izrakstītu lakatu, vai arī kādu nēģerēnu, kas, apstājies ielas malā, turpat pie koka nokārto savas miesas visneestētiskākās prasības.

Un atzīmēšu arī, ka apm. 500 soļu no mūsu hotelja jau atradās „Muski“, bet vēl tuvāki, otrā pusē, aiz botaniskā dārza, — kvartāls, kur naktī bīstami pastaigāties un dienā redz durvju priekšā sēžam visdažādāko visas pasaules nāciju skaistā dzimuma pārstāves, kas savām de-

„Vec-Kairā“

L. Liberts

jām un citu mākslu šaubīgos izprieceas veikaliņos cenšas ievilīnāt Eiropas un Amerikas pārsmalcinātos tūristus un izvirtušos bagātniekus.

Varenu iespaidu atstāj Kairas mošejas un sevišķi Sultāna-Hasana mošeja un mauzolejs, visievērojamākais ēģiptiski-arabiskās celtniecības piemineklis; 1353.—63. gados kāda sīriešu arhitekta celta un XVIII gadsimtenī iespaidīgi restaurēta šī mošeja ar savu ārsienu vareno platību un monumentālītāti zināmā mērā atgādina senēģiptiešu tempļus, un ar savu grezno galveno portālu ir bijusi paraugs daudzām citām Ēģiptes mošejām. 55 m augsts ir mošejas arābu-turku stilā restaurētais kupols un 81,6 m augsts dienvidu minarets, visaugstākais Kairā. No senās mošejas iekārtas šodien daudz kas aizvests, nozudis vai novietots mūzejā; nav, piemēram, vairs seno bronzas ieejas durvju un grezno lampu un kroņlukturu; uzglabājušās tikai stiepuļu važas, kuņās lampas un lukturi senāk karājās.

Varena ir arī Ibn-Tulūn mošeja, 876.—879. g. pēc Kr. celta un līdz ar to viena no senākām Kairā. Kopā ar pagalmu tā ieņem 25.700 kv. m lielu laukumu un esot pēc Mekas Kaabas parauga kāda kristīga, no cietuma atbrīvota ar-

chitekta celta. Šo mošeju šodien dievkalpojumiem vairs neizmanto, un tādēļ arī, viņu apskatot, nav vairs jāpārvelk apaviem pārklāji, lai ar ielas putekļiem nesagānītu svētīto telpu. Kolonnādu segums visapkārt pagalmam senāk bijis no sikomoru un palmu koka, tas šodien tikpat kā vairs nav uzglabājies. Arī korāna ierakstu frīzs uz sienām griezts no sikomoru koka, un arābu rakstnieks Makrīzi (1364.—1442.) atstāsta teiku, ka šī frīza materiāls ņemts no Noasa šķirista paliekām, kuņas Ibn-Tulūns atradis Ararata kalnā. Apbrīnojamas ir zelta mozaīkas paliekas lūgšanas nišā un 1298. gadā darinātā kancele, kuņas melnkoka un ziloņkaula izgrieznojumi gan izņemti un pārdoti: tie atrodas South-Kensington mūzejā Londonā.

Es nevaru šeit pieminēt visas Kairas mošejas, kuņas esmu redzējis, un aprakstīt tās; es pieminēju divas, tādēļ, ka tais tik sāpīgi aizkaņ pat kristīgu skatītāju, eiropieti, mūsu pašu, eiropiešu, svešu kultūru pieminekļu vākšanas kāre — lai nesacītu vairāk: tieksmes nolaupt to, kas iekarotā zemē vairs nav pietiekoši aizsargāts. Un vēl sāpīgāki sajūtama, tā gribētos sacīt, patiesi barbariskā necieņa pret citu uzvarētu tautu kultūras un vēstures lieciniekiem, kādu iespē-

jams novērot Kairas citadelē, kuŗas senākās daļas cēlis vēl 1176. gadā sultāns Saladins. Gan taisnība: pats Saladins esot akmeņus savam cietoksnim licis lauzt mazās Gīzas piramidās. Bet citadeles paplašinātājs Muhameds-Ali valdīja 19. gadsimteņa pirmā pusē, un nospiedošu iespaidu atstāj tās svešās varas darbi, kas 19. gadsimtenī pārvērtā Muhameda-Ali pili ar flotes gleznojumiem un dzeltēnā marmora peldistabu, bet arī naudas kaltuvi un tiesas namu — papriekšu kuŗavīru kazarmā, tad necienīgi sagānītā postažā. Izsisti ir logi un izlauztas durvis, kuŗavīru un tagad arī tūristu piezīmēm izrakstītas sienas, pieķēzītas grīdas, — viss tas atstāj tik aizvainojoši drūmu iespaidu, ka negribas ticēt, ka Eiropas kultūras valsts roka būtu postīšanā līdzdarbojusies.

Sāpīgi citadeles skatītāju skuŗ arī tas, ka 1824. g. Muhameda-Ali iesāktā un 1857. gadā viņa dēla Saīda nobeigtā lielā un diženā mošeja citadelē gan šodien, no laika zoba un cilvēku rokām cietusi, atkal tiek iespaidīgi restaurēta, — bet citadeles pārējā daļā, proti, brīvās un patstāvīgās Ēģiptes galvas pilsētas pašā sirdī, līdzās papostītām celtnēm atrodas angļu kuŗaspēka kazarmas un plivinās Lielbritanijas ka-

rogs. It kā pasaules lielākā kultūras valsts būtu līdzvainīga Muhameda-Ali celtņu postīšanā.

* * *

*

Patiesi, jāatzīst, ka retā kādā zemē vēstures pieminekļi — to starpā vislepnākie — tik ļoti un nepārtraukti ilgi cietuši no sveštautiešu rokas, kā tas noticis Ēģiptē. Un lai atceramies arī, ka sevišķi kopš 19. gadsimteņa sākuma Ēģiptes senatnes pieminekļi, statujas, ciļņi un sīkmantas, pat celtņu daļas, ciļņiem apklātās sienas, veselas kolonnas, kapiteli un obeliski ne ar ko neierobežotā plūdumā plūduši uz citām zemēm, Eiropu un pat Ameriku. Ar ēģiptiešu kultūras pieminekļiem, senās Ēģiptes un Islama senmantām, dižojas daudzi citu zemju muzeji, un vēl šodien Ēģiptē plašos apmēros izdara arhaioloģiskus izrakumus citu tautu zinātnieki.

Tādēļ ļoti saprotams Ēģiptes valdības aicinājums (kauču Ēģipte vēl nebija Tautu savienības locekle) — sarīkot Kairā no 9. līdz 15. martam Tautu savienības Intellektuālās kooperācijas institūta vēstures pieminekļu komisijas trešo „izrakumu konferenci“, kuŗas uzdevumā

ietilpa arī vēstures pieminekļu aizsardzības jautājumu izlemšana un kuņģā piedalījās gan drīz visas pasaules valstu 55 delegāti, to starpā no Latvijas Pieminekļu valdes priekšsēdis (F. Balodis) un Valsts vēsturiskā mūzeja direktors (V. Ginters).

Konferences dalībnieku starpā bija tādi ievērojami zinātnieki kā Padujas universitātes rektors Anti, Briseles mākslas un vēstures mūzeja direktors Kapārs, pazīstamais klasiskās arhaioloģijas metodologs šveicietis Deonnā, Ēģiptes Pieminekļu valdes ģenerāldirektors Driotons, Luvras seno austrumu kolekciju pārzinis Dūso, Neapoles Nacionālā mūzeja direktors un Pompeju-Herkulānas izracējs Majūri un amerikāņu arhaiologi Morgāns un Raizners, neminot daudzus citus. Tas nozīmēja, ka konference patiesi lietderīgi un labi noskaidros pienācīgu arhaioloģisku izrakumu vadītāju sagatavošanu, izstrādās pareizas izrakumu metodes un tehniku un, objektīvi visu apsverot, vienprātīgi norunās arī pietiekošu pieminekļu aizsardzību un izrakto pieminekļu neatļauta eksporta aizliegumu.

Darbi ritēja diezgan straujā tempā; dienā konference noklausījās un apsprieda 3—5 re-

ferātus, un — jāsaka — debates dažkārt kļuva zinātnieku aprindās neparastas, dzīvas — enerģiskas, ja uzpeldēja tieksmes dabūt kādas vienas valsts iespaidā visu noteikšanu arhaioloģijas pētišanas darbos, sevišķi vēsturisko Seno Austrumu aplokā, vai arī tad, ja viena otra eiropieša vārdos sāka izskanēt kādas citas tautas zinātnieku, proti, tāpat Vidusjūras austrumu piekrastes zemju izrakumu tiešo vadītāju kritika. Konferencēi gan neizdevās izstrādāt vēstures pieminekļu aizsardzības iestāžu normālstatūtus un visiem obligātoriskus ideālus senatnieku darbības noteikumus, bet apspriedes visumā miermīlīgā rakstura un sadraudzīgās zinātnieku saskaņotības rezultātā darbam bija arī savi panākumi, kuŗus tomēr negribu šeit sausi formulēt. Katrā ziņā arī Ēģipte visā pilnībā ierindojās to zemju vidū, kuŗu vēstures pieminekļi saudzējami, saglabājami un tikai zinātniski apzināmi. Kādreiz, neskatoties uz Ēģiptes valsts jau izsludināto senatnes pieminekļu eksporta aizlieguma likumu, El-Amarnas skulptora Thutmese veidoto karalienes Neferitijas kaļķakmens bisti, patiesu mākslas šedevru, kādas citas valsts zinātnieks — izrakumu vadītājs, karstā vasaras dienā, nogurušiem

uzraudzības ierēdņiem pienācīgi nesekojošai iesaiņošanai, bija aizvedis uz ārzemēm. Šodien Ēģipte var būt pārliecināta, ka līdzīga rīcība vairs nav iespējama: tas arīdžan ir nepārprotams konferences darbu panākums, panākums Ēģiptei un, protams, visām citām valstīm un zemēm, kas ietilpst Tautu savienībā vai piedalījās konferencē kā tautu sadraudzības, patiesas zinātnes un krietnas kultūras aizstāvji. Tikai cerēsim vēl, ka kādā nākamā konferencē kultūras tautu pārstāvji pieņems arī atzinumu, ka viss tas, kas kādreiz nolaupīts vai nepiederīgi aizvests, — atkal tiks atdots atpakaļ tai tautai, kuņas vēsturei un zemei atņemts.

Kairā konferences dalībniekiem koptu kultūras draugu biedrība bija sarīkojusi pieņemšanu savā mūzejā Vec-Kairā, kas līdzīgi arābu kultūras mūzejam modernā Kairā un Kairas lielajam senās Ēģiptes pieminekļu mūzejam uzskatāmi mums viesiem rādīja, ka visi Ēģiptes tautas slāņi, visādu konfesiju un tautību pārstāvji vienādi mīl savu senatni un cenšas to sargāt un glabāt, — kādēļ tad gan eiropietim ar nepiedienīgu un starptautiski neatļaujamu mantas kāri ielauzties Ēģiptes tautas senatnes cieņas un senatnes mīlestības svētnīcā?! Glīti

sakārtotas ar gaumi ierīkotās telpās koptu kultūras mūzeja kolekcijas, svēto attēli, teksti un citi kulta piederumi, to starpā arī atvestie no tālākiem kristīgiem dienvidiem, no Etiopijas; glīta, tīra un intimi-klusā ir arī koptu senā baznīca „El-Muallaka“ („kas uz kolonnām atbalstās“), kurai mūzejs pievienots. Prieks skatīties, ar kādu milestību šai baznīcā rāda Kristus, Jāņa Kristītāja un svētā Juŗa altāŗus ar attiecīgām svētbildēm, skaistos koka griezumus un alabastra izrotājumus.

Tikai pašā mūzejā objektīvam skatītājam ne vienmēr ir skaidrs, kādēļ mūzeja direktors un dibinātājs Morkos-pašā Simaika kristīgo ēģiptiešu mākslu ir sācis vākt atdalīti no ēģiptiešu — islāma piekritēju mākslas, kāda sakopota profesora G. Vieta pārzinātā „Arabu mūzejā“; taču abos mūzejos kultūra visā pilnībā tā pati — tā pati arābu iespaidotā ēģiptiešu māksla un stils. Jāatzīst, ka krusti un svēto attēli tā sauktā koptu kultūrā nekādi nav spējuši pārveidot pagājušo gadsimteŗu Ēģiptes stilu pat savu kristīgo meistaruru veidojumos.

*

*

*

Koptu mūzejā Vec-Kairā.

Viena no lepnākām un grandiozākām celt-
nēm Kairā ir lielais „Ēģiptiešu mūzejs“, vislie-
lākā viengabalaina satura senmantu krātuve
visā pasaulē; šo krātuvi pirmsākumā, 1857. ga-
dā, nodibināja Bulakā Aug. Mariets, bet 1897.—
1902. g. franču arhitekts M. Durnjons uzcēla
jauno mūzeja celtni modernā Kairā, kurā arī
pārvietoja krātuvi, kas tad arī direktoru un
līdz ar to ievērojamu ēģiptologu Grebō, de-
Morgana, Lorē, Masperō un Lakō vadībā pār-
vērtās par izcilāko Ēģiptes senmantu mūzeju
ar pieminekļiem no vissenākiem laikiem līdz
VII gadsimtenim pēc Kristus. Senmantu, sta-
tuju, ciļņu, gleznojumu, audumu un daudz da-
žādu mākslas amatniecības veidojumu, arī ko-
lonnu, kapitelu un citu celtniecības pieminekļu
fragmentu — šai mūzejā tik daudz, ka nav
man iespējams pat vispārīgos vilcienos tos ap-
rakstīt: nogurst acs, pieminekļus skatot, un
kājas, apstaigājot 62 izstāžu telpas. Mūzeju arī
speciālists var apskatīt un pat pavirši apzināt
tikai tad, ja vismaz nedēļu veltījis attiecīgam
darbam, nogurdinošam, un labi veicamam ti-
kai neatlaidīgi un sistēmātiski izmantojot ka-
talogu. Mūsu acu priekšā atmirdz visi senās
Ēģiptes senpagājušo laikmetu likteņi. Piemi-

nekļi līdz 3395. gadam priekš Kristus vēsti par Ēģiptes kultūras pirmo tapšanu; palaiolita, neolita un senākā bronzas laikmeta aizvēstures posmi stāsta par laiku, kad cilvēks vēl varēja mitināties tais vietās, kur šodien rietumos un austrumos no Nilas ielejas tuksneša smiltis jau katru dzīvi un darbu dara neiespējamu. Tomēr, šķiet, vēl neolita laikmetā tuksnesis sāka uz mākties šīs senās ēģiptiešu teritorijas nomāju stepēm un mežiem, un cilvēki bija piespiesti pārvietoties Nilas ielejas purvājā, rokot kanāļus purvu nosusināšanai un uzbeļot dambjus ūdeņu aizsprostiem, lai tā pārvērstu purvājus zemkopim un lopkopim nepieciešamās druvās un pļavās. Pārsteidz šī aizvēstures laikmeta beigu posma mākslas amatniecības veidojumi: keramika, dažkārt ar Nilas upes un ielejas dzīves un dzīvnieku kauču primitīviem atgleznojumiem, šifeļa palitras ziedes sasmalcināšanai, tāpat bieži ar Nilas ielejas dzīvnieku un medību, bet arī kara un pat kultūras darbu (kanāļu atklāšanas svinību) attēliem cilnī, un, beidzot, — krama naži, vara ieroči, zilozkaula un akmens cilvēka un dzīvnieku figūras un akmens, piem., alabastra un pat granīta trauki, kuņu veidošanas un it sevišķi iz-

dobšanas māksla vēl šodien var pārsteigt modernu eiropieti un pat vizicilākās akmens apstrādāšanas tehnikas labu pazinēju.

Pirmsākumā divās naidīgās zemēs sadalīto Ēģipti ap 3395. gadu karalis Mēnijs-Aha apvienoja vienā valstī ar galvas pilsētu Tīnu, valsts dienvidu daļā. Jaunā Tīnas laikmeta (3395.—2975. g. pr. Kr., I—II dinastijas) pieminekļi rāda jau pilnīgi izveidojušos un nostiprinājušos, īpatnējo Ēģiptes kultūru un mākslas stilu. Ēģiptietis ir zemkopis, un visa viņa eksistence ir atkarīga no uzcītīga un sistēmatiska darba; Nīlupes ieleju ar kanāļu tīklu un aizsprustu sistēmu palīdzību tas pārvērš auglīgās druvās un dārzos, un notikušo Ēģiptes apvienotāju karu un uzvaru, kā arī darbu koncentrētās pārzināšanas nepieciešamības rezultātā apvienotā valstī izveidojas absolūta monarchija. Akmens trauki, ziloņkaula un kalna kristalla dzīvnieku figūras, ziloņkaula tāfeles ar iegrieztiem tekstiem un attēliem, nedaudzi karaļu attēli (statujas) un kapu stēlas labi raksturo šo Ēģiptes vēstures pirmo laikmetu, kuŗa kolekcijai sevišķi izcilus pieminekļus devis Mēnija-Aha kaps Nakādā un pārējo karaļu kapi Um-el-Gaābā, pie Abīdas.

Memfitas laikmeta (III—IV dinastiju, 2975.—2470. pr. Kr.) kultūras pieminekļi sevišķi bagāti reprezentēti Kairas mūzejā. Šī laikmeta karaļu kapenes, piramidas, kas koncentrētas rietumos no galvas pilsētas Memfitas, tuksnesī no Abn-Raašas līdz Dāšurai un pie Mēdūmas, un magnātu kapenes, mastabas, jau ap 100 gadiem turpinoties viņu sistēmatiskiem pētīšanas darbiem, — ir devušas Kairas mūzejam patiesi milzīgu, gandrīz neticami lielu pieminekļu skaitu, lai gan taisni šī laikmeta pieminekļi lielā vairumā aizplūduši arīdžan uz citām zemēm. Laikmeta sākumā (III—IV dinastijas) Ēģiptes karalis ir „lielais dievs“ un absolūts savas zemes valdnieks; viņam pieder visa zeme, manta un neierobežota noteikšana par visiem, kas Ēģipti apdzīvoja; bet tad karalim vairs nepieder visa zeme un manta Ēģiptē, un Heliopoles priesteru izvestā apvērsuma rezultātā V dinastijai nodibinoties „lielais dievs“ pārvēršas „labā dievā“, kas padots augstākam dievam, Heliopoles saules dievam Rē, un drīz, laikmeta beigās, VI dinastijā, Memfitas tronī sēž vairs tikai senās varas ēna: rotaļa no jauna izveidojušos spēka — zemes īpašnieku un nomu valdnieku, feodālu, rokās. Memfitas laikmeta

pieminekļi spilgti atspoguļo šo varas un spēku attiecības procesu; karaļu bagātība pamazām saplok, magnātu bagātība aug, un līdz ar to karaļu un prinču attēli laikmeta sākumā monumentālāki, pauž varu un spēku, laikmetā beigās — intimāki, gan apbrīnojami labi veidoti, bet nerāda vairs dievu un gan tikai cilvēku karaļa ornātā; un otrādi — magnātu attēli apliecina, ka ar katru jaunu gadsimteni karaļa ierēdņi, tad feodāli varēja aicināt darbā labākus māksliniekus un likt veidot sev lepnākas statujas un darināt lielāku skaistu cilņu un ierakstu skaitu.

Pēc nemieriem (VII—VIII dinastijas, 2470.—2440. pr. Kr.) un to rezultātā sabrukušās zemes vienības un savstarpēju karu posma (IX—X dinastijas, 2440.—2240. pr. Kr.) — Ēģipte no jauna, t. s. 1. Tēbu laikmetā (XI—XII dinastijās, 2240. pr. Kr. — 1787. pr. Kr.) piedzīvo ievērojamu kultūras un mākslas uzplaukumu, kuŗu gan atkal pārtrauc jukas un pat sveša (hiksosu) invāzija (XIII—XVII dinastijas, 1787.—1582. pr. Kr.), — bet tad 2. Tēbu laikmetā (XVIII—XX dinastijas, 1582.—1100. pr. Kr.), uzplaukumam atkal turpinoties un vēl bagātāki attīstoties, jaundibinātās pasaules impe-

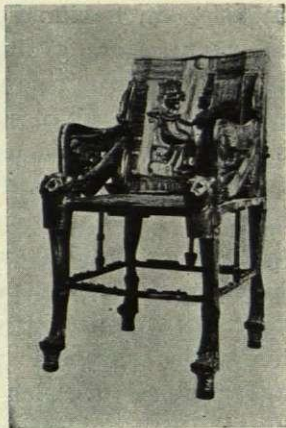
rijas galvas pilsēta Tēbas, dienvidu Ēģiptē, kļūst vislielākās greznības, visizsmalcinātākās gaumes un dažkārt arī patiesa dvēseles diženuma un apgarotības centrs. Ja 1. Tēbu laikmeta pieminekļi dveš kareivisku garu un bieži formu ziņā pārmērīgi stilizēti, sausi, — 2. Tēbu laikmetā mēs redzam attēlotu dzīvu, domājošu cilvēku ar maigi veidotu apgarotu seju, skaistu sejas ovālu, izteiksmīgām acīm un sejas pantiem, pat bagātu noskaņu, gan nopietnu, dziļu domu vai enerģijas apdvēstu, gan smaidoši jautru, gan sentimentāli-melancholisku, it kā apnicis būtu dzīvot un mūžīgi redzēt karu un kara vaidus, ko prasīja jaunais Ēģiptes patrons, Tēbu kareiviskais dievs Amons. Cik izcili cilvēcs un domu apgarots ir attēlots, piemēram, karalis-sapņotājs un filozofs Echnatons, Amona apkaņotājs un jaunā bezķermeņa dieva Atona — „karstuma, kas saules diskā“ (mīlas dieva un visa radītāja un sargātāja) sludinātājs; Nefertitija, viņa sieva, tēlota maigi-melancholiska, it kā viņa būtu paredzējusi un sāpīgi sajūtusi sava vīra smago neveiksmi viņa cīņā ar Amona kultu un priesteriem, karaliskā hairetiķa karstākiem ienaidniekiem. Daļums un apgarotība vēl raksturīgi arī Tutanchamona

laika mākslai, un šī Echnatona pēcteča un meitas vīra kapenes pasakainā bagātība, kas Kairas mūzejā sakopota 2 zālēs, mums labi aprāda 2. Tēbu laikmeta izsmalcināto gaumi un pasakaino greznību, kas bija radusies daudzos karos Āzijā un Nūbijā salaupot milzīgās, neticamās, gandrīz mītiskās bagātības.

Kad Echnatonam sekojošā reakcijas posma rezultātā zemē pārmērīgu iespaidu ieguva daudzdievības, orākulu un maģijas kalpi — priesteri, Ēģiptē atkal iestājās jauns sabiedriskās un saimnieciskās dzīves sabrukuma un kultūras pagrimšanas posms (XXI—XXV dinastijas, 1100.—663. pr. Kr.), kad pat svešautieši, libieši un etiopi, ilgāku laiku sēdēja seno faraonu tronī. Un nacionāli noskaņotie Saitas karaļi (XXVI dinastija, 663.—525. pr. Kr.) gan vēl atguva uz īsu laika sprīdi seno varu un seno veiksmi kultūras un mākslas atbalstīšanā, bet, šķiet, Ēģipte, daudz gadu tūkstošus nodzīvojusi, bija kļuvusi jau senila: persieši (XXVII—XXX dinastijas, 525.—332. pr. Kr.), tad grieķi (Ptolemāju laikmets, 332.—30. pr. Kr.) un, beidzot, romieši sāka valdīt bezgalīgās cīņās, tumsoņu priesteru maģijā un mūžīgās šaubās novārgušā Nilupes ielejā. Mūzeja kol-

Tutanchamona zelta „ka“ statuīņa.

Tutanchamona troņa krēsls

lekcijas labi aprāda priesteru un nēģeru laikmeta tumšo nevarību, Saitas bālo senatnes atdarināšanu un stipro svešu kultūru ietekmi grieķu un romiešu valdīšanas laikmetā. Kā, saulei spīdot, vētrā varenu viļņu galotnēs mirdz brīnišķīgā krāsu bagātībā putās sabangotais ūdens, — tā arī Ēģiptē nacionālu spēku un spēju uzplaukumu laikmetos ir bagāti, diženi un skaisti veidojusies un sasniegusi attīstības kalngalus kultūra un viņas cēlākā parādība,

māksla. Un nacionāliem spēkiem sabrūkot, nemieru un kaļu gadus, svešu tautu varas posmos un pašu tumsoņu kultūras dzīvi stindziņošā iespaidā Ēģiptes spējas radīt un veidot ir sabrukušas, māksla pagrimst, — līdzīgi kā viņu galotnes, sabrūkot nebūtībā, vairs netiek apspīdētas no saules dzīvinošiem stariem, bet gan saules burvības neskārtas vairs nespēj rotāties saules staru pērlēm un dārgakmeņiem visās vaļavīksnes krāsās. Patiesi, ēģiptiešu tautas ģenijs senatnē ir vairākkārt spējis sasniegt apbrīnojamu dvēseles un kultūras attīstību, un kā viņi krastmalā sašķeļas un iznīkst, tā svešu tautu varā šie spēki ir rimuši darboties: tāda bija nesenās pagātnes Ēģipte, un tāda viņa rādās svešautietim — novērotājam zināmā mērā vēl arī šodien. Sajūta prasa, lai Mustafa-el-Nahaz-pašam izdotos no likteņa atgūt savai tautai un tēvzemei pilnīgu atmodu un atdzimšanu!

* *
*

No Kairas man izdevās piedalīties arī 3 ekskursijās Kairas tuvākā un attālākā apkārtnē: kopā ar zviedru arhaiologu Dr. Larsenu iz-

braucām uz Abu-Ghalibu, un kopā ar citiem konferences dalībniekiem piedalījos ekskursijās uz Gīzu un Sakkaru, lai iepazītos ar Ēģiptes Pieminekļu valdes rīkoto izrakumu rezultātiem.

Abu-Ghalibā, tuksnesī, apm. 60 km rietumos no Kairas, varējām apskatīt profesora Junkera atsegto neolita laikmeta apmetni ar ovālu māla celtņu paliekām un apm. $\frac{1}{2}$ km attālāki Dr. Larsena atraktās XII—XIII dinastiju pilsētiņas drupas. Neolita laikmeta apmetnē vēl bija redzamas paprāvas trauku lausku čupas, kuņas bija atradis prof. Junkers, — un šur tur man izdevās sameklēt arī nelielas krama šķembas, vienu nazīti un kasikli. Pilsētiņā atrakts lielāks nelielu māju skaits, kas visas celtas no saulē kaltētiem ķieģeļiem un pilnīgi atgādina vēl mūsdienu Ēģiptes zemnieku dzīvojamās ēkas, — pareizāki, „būdas“. Lielāka istabiņa guļai un dzīvošanai, līdzās mazāka telpa produktu uzglabāšanai un trepes uz jumtu — tas viss. Un mājiņa piekleķēta mājiņai, viena cieši pie otras, pat ar kopējām sienām; ieliņas šauras. Tā dzīvoja senie ēģiptieši, kā vēl šodien fellachi savos ciemos. Zemniekam un sīkam amatniekam ciemos un pilsētās — tāpat

kā modernā Ēģiptē — arī senāk prasību un iespēju nebija daudz. Arī Abu-Ghalibas pilsētiņas paliekās atrasti daudz un dažādi priekšmeti: skarabeji, darba rīki (to starpā no krama) un ļoti lielā vairumā keramika, pa lielākai daļai gan lauskās. Un kā neolita laikmeta apmetnē, tā šeit man pašam vēl izdevās salāsīt dažus sīkus krama, neolitam līdzīgus priekšmetus, kasīkli, nazi un pat mikrolitus, sīkas skaidiņas, rīku asināšanai. 12.—13. dinastijā, ap 1800. gadu pr. Kr., jau sen Ēģiptē, kā atzīmēts, bija pazīstami un tika plaši pielietoti bronzas ieroči un darba rīki; tomēr izrādās, ka šai laikā nabadzīgākie slāņi vēl lietoja arī ļoti primitīvus akmens daiktus.

Sakkarā mēs vispirms apskatījām Ēģiptes aizvēstures laikmeta kapu lauku ar seklām ovāli-četrstūrīnām kapu bedrēm un ģindeņiem sakņupušā stāvoklī; šifeļa palitras un keramika lielā vairumā, bet arīdzan alabastra trauki ir šo kapu piedevas. Tomēr jāatzīmē, ka vispārī Sakkaras nekropole ir viena no lielākām Ēģiptē: tā stiepjas no ziemeļiem uz dienvidiem apm. 7 km garumā, un, no rietumiem uz austrumiem vērtējot, tā veido apm. $\frac{1}{2}$ līdz $1\frac{1}{2}$ km platu kapu lauka joslu. Kapi tai konstatējami

no visiem Ēģiptes vēstures laikmetiem, un par nožēlošanu jāsaka, ka rakts tai — un pa lielākai daļai vienkārši, lai kapus aplaupītu — jau vairāk kā 1000 gadus. 19. gs. vidū no 1851. g. līdz 1882. gadam Sakkarā pirmos plašākos pētīšanas darbus izdarīja Mariets, kuŗa izrakumu mītne uzglabājusies un vēl šodien tiek izmantota. Šīs mītnes tuvumā Mariets atklāja arī V dinastijas galma ierēdņa un lielgruntnieka Tija mastabu, kuŗa vēlāk bija pamesta likteņa varai, bet šodien, Ēģiptes Pieminekļu valdes restaurēta, atkal savesta pilnīgā kārtībā un ir viens no ievērojamākiem senās Ēģiptes kultūras pieminekļiem. Kapene slaveņa ar saviem apbrīnojamiem ciļņiem un priekšzīmīgi izbūvētām telpām: apakšzemes eju, apakšzemes mūmijas kameru un virszemes akmens masīvā — portiku, plašo pagalmu ar milzīgiem četrskaldņainiem stabiem, griestu balstiem, un gaŗo koridoru, ar 2 kulta kamerām, maldu durvīm un serdabu. Tija un viņa tuvinieku statujas šodien atrodas Kairas mūzejā.

Ēģiptieši ticēja, ka cilvēkam ir dvēsele „ba“ (mazs putniņš ar cilvēka galvu) un dubultnieks „ka“, daļa saules enerģijas, kas kā ēna pavada

cilvēku, līdzīga tam, un līdz ar dvēseli gan atstāj nomirušā miesas, bet atkal var atgriezties tais. Tādēļ ēģiptieši katrā kapenē ierīkoja „maldu durvis“ (pareizāki, veidoja durvju attēlu), kas aizkapu maģijas iespaidā it kā bija izmantojamas „ba“ un „ka“ iemiesošanās nācieniem. Un ja mūmija jau būtu satrūdējusi, to varēja atvietot mirušā statuļa, mirušā portrets: lūk, tādēļ mirušo vairākkārt attēloja cilņos, darināja vairākas statujas un mirušā portretus; proti, — vispirms labi veidotu portreta statuļu novietoja arī apslēptā telpā, serdabā (gadījumam, ja ļaundarā roka vai liktenis būtu iznīcinājis attēlus visiem pieejamā oficiālā kapenes daļā, piem., t. s. kulta kamerā). Ja „ba“ un „ka“ atnāca, mūmija (vai attēls, kas to atvietoja) it kā atdzīvojās, varēja kustēties, ēst un dzert, — tai atkal bija ēna ar pilnīgi līdzīgām kontūrām. Viss kļuva kapenē it kā dzīvs, arī attēlotie kalpi, mājlopi un putni, pat tuksneša dzīvnieki, kas senāk medīti un līdz ar pārējo šīs pasaules dzīves inventāru bija attēloti uz kapeņu sienām.

Kulta kamerā piederīgie mēdza nolikt arī dāvanas mirušam, ēdienu, dzērienu un ziedus, arī dedzināt smaržvielas un gada sākumā vai

XII—XIII gadsimteņu celtnu paliekas Abu-Ghalibā

piemiņas dienās aizdedzināt piemiņas ugunis lampiņās. Šo mirušam nepieciešamo dāvanu nodrošināšanai jau sākot ar Memfitas laikmetu bagātie magnāti dibināja sevišķus fondus, un tā kā pat tādi fondi varēja izsikt vai pilnīgi iznīkt, dažkārt sevišķi ieraksti kapenēs aicināja ceļiniekus, kas nejauši gaŗām ietu, pieminēt mirušā vārdu un nolasīt dāvanu formulu, ko mēdza uzrakstīt uz sevišķām dāvanu plātnēm maldu durvju priekšā: arī tad formulas maģiskās iedarbības rezultātā varēja reāli tapt attie-

cīgie attēli un dvēsele, dubultnieka pavadībā, atgriezies, bet mirušais atjaunoti baudīt dzīvi.

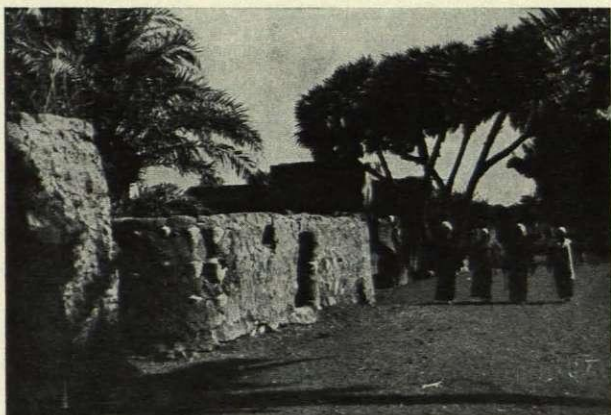
Kā ikgadus no jauna Nilupes plūdi atnesa valgumu izslāpušai zemei, dzīvību Ēģiptes ielejai, kā zemes dievs Osirijs, Setha nonāvēts, debesu dieves Isetes un viņas māsas, nama kundzes Nebhetes, asarām un nemitīgām lūgšanām atdzīvināts, atguva dzīvību, — tā arī katrs ēģiptietis ticēja, ka nav absolūtas nāves un iznīcības pasaulē. Kaut kur rietumos debesu okeanā bija svētlaimīgo sala, kur baltos tērpos un basām kājām pāstaigājās palmu ēnā vai veica zemkopja darbus mums mirušie; katrs mirušais pēc nāves kļuva „jauns Osirijs“ — „jauna zvaigzne“, kuŗas jaunība debesu austrumos atdzima ik rītu. Un ja saule ir mūžīga, tad taču arī tā saules enerģijas daļiņa, kas bija „ka“, nevarēja mirt, bija mūžīga, un dvēsele, šīs daļiņas īpašniece, no debesīm varēja nokāpt tumšā kapenē, kur atdusējās miesas vai miesu attēli, no sastinguma atmošanos gaidīdami.

Turpat netālu no Marieta nama un Tija kapenes atrodas arī Ptahhotepa kapene, kas tāpat attiecas uz V dinastiju un ne mazāk slavena ar saviem, skulptora Ptah-n-ancha veidotiem cilņiem; uzglabājies pat paša meistara

portrets. Bet pakavēties pie šīs kapenes tuvāki nevaru, kā arī pie ne mazāk pazīstamām Mererukai, Gemnikai un Nefersešemrē VI dinastijas kapenēm un vēl daudzām citām no dažādiem laikmetiem. Atzīmēšu tikai, ka sevišķi Nefersešemrē kapenē labi novērojams tikko aprakstīto ticējumu vēl viens atspulgs. Uz šodien stipri sapostītās Nefersešemrē kapenes pagalma četrskaldņainiem stabiem mirušais vienreiz attēlots vecs, resns, neglīts un ikdienas tērpā: tas ir „ka“ attēls, patiens portrets, kuru varēja pazīt un tā tad pazina kā savu mājvietu arī „ba“ un „ka“, — un otrreiz Nefersešemrē attēlots jauns, slaidis, parādes tērpā un stilizēti skaists, bez portreta pazīmēm (mēs sacītu — „skaists kā dievība templī“): tas ir mirušā „jaunā Osirija“ attēls. Lai būtu man atļauts šai vietā sīkāki citēt kauču vienu piramīdu tekstu fragmentu, kas šo otru, gan jau pieminēto ēģiptiešu ticējumu mums labāki paskaidros: „Tu esi liela zvaigzne līdzās Oriōnam“, skan teksts, — „tu izceļo apakšzemi kopā ar Osiriju, tu peldi debesu jūrā kopā ar Oriōnu. Tu parādies debesu austrumos, tava jaunība atjaunojas katrā laikā. Tevi dzemdē debesu dieve Nūt kopā ar Siriju. — Kā vanags

mirušais sasniedz debesis... Viņš nav karali
nicinājis, nav dievi Bastet saniknojis... Kad
dieva Rē dēls (proti, karalis) sev mājvietu sa-
taisa, arī mirušais to dara. Ja Rē dēls ir dzīvs,
arī mirušais ir dzīvs...". Tā tad līdzīgi kara-
lim, vienalga — „lielam“ vai „labam dievam“,
katrs ēģiptietis ir nemirstīgs, un līdzīgi karalim
viņš ir mūžīgi jauns un, no debesu dieves pie-
dzimis, skaists; — tādēļ arī otrs Nefersešemrē
attēls, „jaunā dieva“ attēls, ir veidots ar sejas
pantiem, kas līdz nepazīšanai bija stilizēti, bet
gan atgādināja dievu un pusdievu attēlus Ēģip-
tes tempļos.

Attālāki no Marieta nama, bet gan vēl tuks-
neša plato, ja arī pašas nogāzes piemalā, —
šīnī 1937. gada izrakuma sezonā angļu archaio-
logs Dr. Emerijs atsedzis no saulē kaltētiem
ķieģeļiem celtu Tīnas laikmeta (I—II dinast.)
kapeni, kuŗu vēl sevišķi gribas man pieminēt.
Varena bijusi šī kapene — ne mazāka par
Sarkanā krusta namu Rīgā, Elizabetes un Sko-
las ielas stūrī: liels melni-brūns iegarens kubs,
kuŗa milzīgā centrālā kamerā bijis guldīts se-
nais varas vīrs, un šai kamerā, bet arī citās
visapkārt, mirušam aizkapa dzīvei bija līdz-
doti daudz simti alabastra un māla trauku ar

Iela Dienvidēģiptes ciemā.

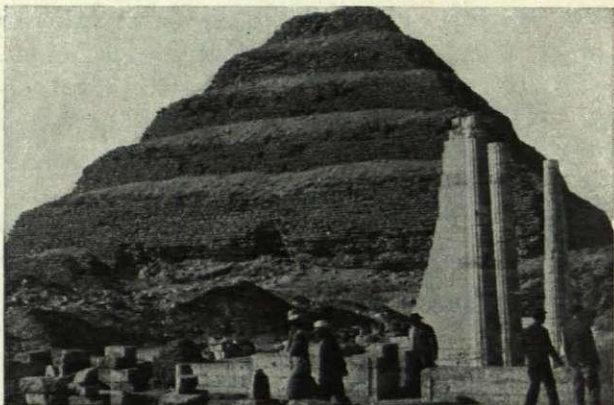
barību. Patiesi, apskatot šo celtni un piedevas — veselu mūzeju, atkal un atkal neviļus uz mācās domas, cik milzīgi daudz Ēģiptē jau no vissenākiem laikiem darīts, lai atkarotu no visspēcīgās nāves iedomāto glābiņu: iespēju turpināt dzīvi arī tad vēl, kad nāves visvarenība gribēja visnoteiktāki cilvēkam pasacīt: „vairs ne!“ Patiesi, nekur citur, kā Ēģiptē, nenojauš un nesaredz tik labi, ka cilvēkam mīļa ir dzīvība un mīļa ir kauču šķietama uzvara pār visu to, kas cilvēka gribu un spējas

var ierobežot, kas cilvēcei naidnieki. Un taču — ja no visvarenā tuksneša ēģiptietis varēja atkarot no jauna visu to, kas saules tveicē likās jau pazaudēts un tuksneša smilšu aprīts, — kādēļ gan nevarēja ēģiptietis iedomāties, ka ir iespējams atdabūt atpakaļ arī jau no-laupīto dzīvību! Pati daba lika ēģiptietim izdomāt brīnišķīgo mītu par Osirija augšāmcelšanos no mirušiem un ticējumus par dvēseli „ba“ un dubultnieku „ka“; tāpat tikai Ēģiptes dabas, flōras un faunas ietekme ir tā, ja ēģiptietis, dvēseli tēlodams un viņas veidu un izskatu tomēr nezinādams, līdzās putniņam ar cilvēka galvu dažkārt to raksturo arī kā rīta agrumā uzziedošu lotosa ziedu vai kā čūsku, kas ātri pazūd, ja cilvēks tai grib tuvoties. Un pati daba pamācīja ēģiptietī sausā tuksnesī celt kapenes — pie tam no materiāla, ko nespēja sagrauzt pat vētras un laika zobs; tur labi varēja uzglabāties ne tikai mūmija, bet arī daudz dažādās piedevas.

Un atkal, Ēģiptes dabu novērojot: apbrīnojot vērša milzīgo spēku un izprotot vērša nozīmi zemkopja darbiem Nilas ielejā, — būs radies kulta, kuŗa piemineklis Serapejs, proti, apakšzemes ejas ar Apisu kapu kamerām, vēl Ma-

rieta izpētīts, arī atrodas tikai dažas minūtes no jau pieminētās šī ēģiptologa darba mītnes. Svētais vērsis Apiss bija pasaules radītāja, pirmā podnieka un galdnieka, dieva Ptaha fetišs; to pēc nāves balzamēja un svinīgi apbedīja. Arī Apiss pēc nāves kļuva jauns Osirijs — „Osirijs-Apiss, rietumu valdnieks“, jauns mirušo dievs, kuŗu ēģiptieši turēja augstā cieņā. Jau Amenhotepa III laikā svētiem Apisa vēršiem bija izcirstas apakšzemes kapu kameras; Ramsesa II laikā izcirta 100 m gaŗu apakšzemes eju ar blakuskamerām sarkofagiem — kopīgu kapeni visiem mirušiem Apisiem; Psametichs I to paplašināja ar daudz rūpīgāk izveidotu papildu zaru, pie kuŗa izbūves strādāja līdz pat Ptolemāju laikiem. Šodien šo Apisu kapu kameru kopīgā centrālā eja ir 350 m gaŗa, 3 m plata un 5 m augsta. Un senāk virs tās atradās arī svētnīca, no kuŗas svēts procesiju ceļš ar vēlo laiku statujām veda vēl uz otru Nektaneba II laikā celtu Osirija-Apisa templi. Abas svētnīcas tagad no jauna aizbērtas tukneša smiltīm; pašlaik atrakts tikai svētais ceļš un, protams, pieejamas ir apakšzemes klintī izcirstās kapenes. Tais patiesi pārsteidz no milzīgiem kaļķakmens vai granīta blūķiem cirstie

Džosera piramīda Sakkarā.

sarkofagi, kas apm. 4 m garī, 2,30 m plati un 0,30 m augsti, un kuŗu svaru aprēķina uz apm. 65.000 kg. Vai ne, — ko visu ēģiptietis nedarīja cīņai ar nāvi un aizkapu dzīves labākai nodrošināšanai!

Beidzot, Sakkaras milzu nekropolē paceļas arī vairākas karaļu kapenes, no kuŗām vispazīstamākās ir III dinastijas karaļa Džosera un V dinastijas pēdējā valdnieka Unīsa piramīdas. Unīsa piramīda ļoti cietusi no laika zoba, bet tai chronoloģiski pirmā kameru sienās iecir-

sti reliģiski teksti, vēstījumi par karaļa aizkapa dzīvi, vissvarīgākais materiāls ēģiptiešu aizkapa ticējumu pētītājiem. Unīsa piemiņas templis austrumos, piramidas pakājē, pilnīgi sabrucis un izpostīts; uzglabājušās tikai „maldu durvju“ un tempļa pagalma granīta kolonnu drupas, palmveidīgi kapiteli. „Maldu durvis“ bija domātas mirušā karaļa atnākšanai no piramidas sarkofaga kameras piemiņas templī, kur uz upuņu plātnēm bija noliktas karaliski bagātas dāvanas viņa pēcnāves dzīvei.

Nesamērīgi diženāka ir Džosera kāpeņu piramida, kas ļoti labi uzglabājusies un vēl šodien 59,64 m augsta. Tai līdzās vēl divu princešu kapenes, un — protams — arī piemiņas templis un vēl otrs templis, kas celts karaļa 30 gadu svētkos. Visam apkārt bijis ar kaļķakmens plātnēm apklāts mūra iežogs ar torņiem un nišām, un pie ieejas piramidas laukumā, pieslienoties vārtiem, vēl izveidota varena plašākām piemiņas svinībām domāta telpa ar 48 kolonnām un priekštelpu pret piramidu, tāpat ar kolonnu rotu. Džosera piramida atstāj vēl šodien varenu iespaidu; glīti veidotas brīnišķīgās kolonnas. Un prieks skatīt, ka Ēģiptes Pieminekļu valde visu šo pieminekli kopj un sar-

ga, svinību templi atjaunojusi griestu segu un dažas sienas, atkal uzstatījusi kolonnas un uzcēlusi balstus. Viss tas apliecina lielu senatnes mīlestību. Tāpat patikamu iespaidu atstāj kopšanas darbi, kas novērojami Icha mastabā, turpat līdzās piramidas pagalmam.

Otrā konferences dalībniekiem sarīkotā ekskursija, uz Gīzu, vispirms bija domāta, lai mūs iepazīstinātu ar ēģiptiešu arhαιologa Selimhasan-beja jaunākajiem izrakumiem; taču Selimhasan-bejs bija konferences dalībnieks, skaitījās Ēģiptes valdības pārstāvis tai un pašreiz izdara visplašākos izrakumu darbus Ēģiptes senvietās. Bet, protams, apskatīt speciālistu vadībā bija paredzēts arī Gīzas IV dinastijas piramidas, kas pieskaitāmas pie visas cilvēces vissenākajiem tik grandioza apmēra celtniecības pieminekļiem un pelnīti vēl šodien rada izbrīnu kā seno ēģiptiešu tehnisko spēju un sasniegumu visdižākie liecinieki. No trim lielām Gīzas piramidām visaugstākā ir Heopsa celtā, kas 54.300 kv. m lielā laukumā sakrauta pēc angļu ēģiptologa Flindersa-Petri aprēķina no apm. 2.300.000 akmens bluķiem (1,10 kbm. katrs) un senāk bija 146,59 m augsta (tagad 137,18 m) un 2.521.000 kbm. tilpuma (tagad

vēl 2.352.000 kbm.), tā tad kolosālāka par Strasburgas katedrāli (h=142 m), Sv. Stefana domu Vīnē (h=137 m), Sv. Pēterā baznīcu Romā (h=133 m) un Sv. Pāvila baznīcu Londonā (h=111 m), kā arī par mūsu Sv. Pēterā baznīcu Rīgā (h=136 m). Hērodots, kas ap 450. g. pr. Kr. bija apceļojis Ēģipti, savā 2. grāmatā (124.—125. nodaļā) stāsta, ka šī piramīda uzcelta 30 gadus garā laika sprīdī, būvdarbiem izmantojot ikgadus 3 mēnešus (pēc Flindersa-Petrī domām — Nilas plūdu laikā) 100.000 strādniekus: 10 gadi bijuši vajadzīgi ceļa būvei no Nilas līdz piramīdai domātai vietai un apakšzemes kameras izciršanai (domājams, arī piramīdas būvmateriāla sagatavošanai, ko pa daļai lauza Mokatama Turas akmens lauztuvēs); turpmākajos 20 gados esot uzcelta pati piramīda. Kā Hērodotam esot stāstījis tulks, strādniekiem šai laikā esot izsniegti, neieskaitot pārējos produktus, par 1600 talentiem (apm. 14.000.000 latiem) rutki, sīpoli un ķiploki... Hērodotu tādēļ pārsteidz piramīdas grandiozās būvdarbu izmaksas šķietama kopsumma. Patiesi, jāsaprot, ka tik lielu celtni — un pie tam nevis visai zemei nepieciešamu, bet gan domātu vienīgi valdnieka aizkapa labklā-

„Svētku templis“ Džosera piramidas pagalmā.

jībai — varēja celt tikai tāds absolūts monarchs, kādi bija III un IV dinastijas valdnieki. Ja Heopsam pat nepārprotami piederēja visa zeme, visi iedzīvotāji (līdzīgi vergiem) un visa manta, visa zemes raža un viss, ko darināja Ēģiptes darbnīcās un fabrikās, — arī tad viņa piramidai līdzīgu celtni mēs varam izprast tikai apzinoties, ka karalis tai laikā tautas acīs bija „lielais dievs“, visvarenākā būtne zemes virsū un visvarenākā būtne arī debēs. Pēc piramīdu tekstu vēstījuma mirušais

valdnieks nav cilvēkam līdzīga būtne: „viņa tēvi nav cilvēki un viņa mātes nav cilvēki“, jo viņš ir dievs — „stiprākais no dieviem“, viņš ir „Venegs (Šū)“, Rē dēls, kas debesis nes uz savām rokām, zemi vada un dievus tiesā“. „Labi ir tiem, kas viņu redz ar dieva Rē galvas rotu vainagotu un ietērptu priekšautā, kāds ir Hathorai“ (rietumu dievei, kurp vakarā aiziet saules dievs, Hors). „Viņš kā vanags aiziet debēs“, „viņš traucas turp kā dzērve“, „viņš kā vanags skūpstas debesis“ un „viņa spalvas mirdz kā zosu spalvas“. Karalis „aiziet debēs un atrod tur stāvam dievu Rē“; Rē steidzas karalim pretim un ved to tronī. „Karalis atsēžas pie Rē sāniem, jo Rē nav atļāvis tam dieva priekšā zemē mesties, jo Rē zina, ka tas (karalis) ir lielāks par viņu (Rē)...“ Ziņneši steidzas pasacīt visiem dieviem un svētlaimīgiem, ka „viņš atnācis, neiznīcināms un apskaidrots“: „ja viņš grib, lai jūs mirstat, — jūs mirsit; ja viņš grib, lai jūs dzīvojat, — jūs dzīvosit...“ Ziņnešu lomu izpilda pat vareni dievi, Seths, Nebheta, Osirijs, Iseta, Thots un Hors. Izbailēs „no lielā putna, kas no Nilas nāk“, no miega mostas dievi, kas atdusējās. Pats dievs Atums, vecākais no saules dieviem, to sagaida: „Ai Rē

Atum, tavs dēls nāk pie tevis, viņš atnācis; tu dodi viņam mājvietu pie tevis, tu apkampi viņu — savu miesīgo dēlu mūžībā.“

Un izbailēs „no debesīm zvaigznes līst, zvaigžņāji klejo un akeru-zvaigžņu kauli trīc..., kad visi redz, ka viņš (karalis) uziet (kā saule) ar dvēseli, kāda dievam, kas no saviem tēviem dzīvo un savas mātes ēd... Viņa diženība ir pie debesīm, viņa vara ir horizontā, kā Atuma, viņa tēva, vara... Atums viņu (karali) radījis varenāku par sevi pašu... Viņš (karalis) cilvēkus ēd un no dieviem dzīvo. „Pie matiem tvērējs“ tos atved viņam; „skaistgalvis“ tos gana un atdzen viņam; Heri-Terut saista viņus, un Mēness-ceļotājs tos nokauj ar saviem nažiem un izņem iekšas... Šesmu sagriež tos un vāra savos vakara katlos. Viņš (karalis) apēd viņu burvību un norij apgarotos: „Lielie“ ir viņa (karaļa) rīta ēdiens, „Vidējie“ ir vakara ēdiens un „Mazie“ lemti naktsgaldam. Sirmgalvji un sirmgalves lemti malkai, un ziemeļu debesu „Lielie“ kurina uguni zem katliem, kuņos vārās varenāko gurni. Debesu iemītnieki pieder viņam (karalim) un tas medī saviem katliem viņu sievu stilbus...“ Tā karalis, lielais dievs, apēd arī citu dievu pieēdušās iekšas, „piesāti-

nātās zarnas“, sirdi, prātu un varas atribūtus, kroņus, — un iegūst noēsto dievību varu, spēku, prātu un visu „burvību, kas bija viņu miesās“.

Protams, tāds kanibālisks varena dieva tēlojums varēja rasties tikai Ēģiptes vissirmākā pagātnē, visattālākā aizvēstures laikmetā, — bet arīdzan nesaudzīgu un bargu zemes apvienošanas karu un nesaudzīgas Nīlas ielejas koordinētās apūdeņošanas nepieciešamības rezultātā bija jāizveidojas un ilgāku laiku jāpastāv centrālai varai, kas nezināja un negribēja zināt robežas savai izdomai un iegribai. Un ļoti raksturīgs ir tas apstāklis, ka valdniekam atalgojot savus kalpus arī ar zemes izmantošanas vai pat īpašuma tiesībām, fantastiskais varas apjoms sāka samazināties un drīz jau VI dinastijā pilnīgi saplok. Tāpat līdz ar šo varas un bagātību samazināšanos piramīdas un piemīnās tempļi turpmāk gan dažkārt uzrāda lielāku greznību celtnu sīkā izveidojumā, detaļos, — bet jau IV dinastijas beigās piramīdas kļūst mazākas savos apmēros, V dinastijā nepārsniedz vairs 69,43 m augstumā (tā karaļa Nef-er-er-ka-re piramīda Abusirā), un VI dinastijā, Sakkarā, jau ne tikvien zemākas, bet arī-

dzan celtas tik slikti un no tik slihta materiāla, ka šodien pilnīgi sabrukušas. Un vēl gribētos pieminēt vienu šai ziņā ļoti raksturīgu parādību. Pilnīgi atbilstoši attēlotiem ticējumiem par karaļa dievišķību un visvarenību, III un IV dinastijā magnāti savas kapenes, „mastabas“, parasti ceļ tieši sava valdnieka piramidas vistuvākā apkaimē: kopā ar savu karali tie vēlas iesākt aizkapa dzīvi un cer gūt no sava kunga labvēlību arī tur. V dinastijā šī paraža visā visumā paliek, bet pašas mastabas jau daudz bagātāki tiek izbūvētas un izrotātas ciļņiem un ierakstiem. Bet VI dinastijā karaļa piramidas apkaimē vairs tikai gulda galvas pil-sētas Memfitas augstākos ierēdņus un dieva Ptaha virspriesterus; pārējie magnāti savas greznās kapenes ceļ, kur tikas, un vislabprātāki savā apgabalā, savā muižā. Karaļa vara ir sabrukusi, un sabrucis ir arī dzīve par viņa dievišķību un dievišķīgo spēku.

Heopsa piramida, patiesi atbilstoši raksturo IV dinastijas valdnieku absolūtismu un tāpat ēģiptiešiem tik raksturīgās tieksmes uzglabāt mirušā miesas, mūmiju, pretēji visām likteņu varām „uz miljoniem gadu ilgu laiku“ dzīvot spējīgu, dzīvi baudīt spējīgu: Heopsa piramida

paceļas pašā tuksnesī, gan tuksneša plato pašā malā, kā mūžīgs pretstats un protests pret nāvi un iznīcību. Taču kopš Heopsa nāves, kopš tā laika, kad piramidu cēla un tai guldīja karaļa mūmiju, jau pagājuši apm. 4890 gadi, un piramida stāv vēl šodien, un simtiem un tūkstošiem tūristu, tāpat pašai ēģiptiešu tautai arvien vēl piemin un atgādina Heopsa vārdu un darīs to vēl tikpat ilgi vai vēl ilgāku laika posmu, ja tikai neradīsies kāds barbarš — varas vīrs, kas piramidu gribēs izmantot kā akmens lauztuvi kādai jaunai celtnēi, kā tas tik bieži jau Ēģiptē noticis.

Bez apakšzemes kameras, kuŗu jau pieminēju un kuŗā pašā pirmsākumā bija domāts novietot karaļa mūmiju, Heopsa piramidas akmens masīvā ir vēl 2 kameras, no kuŗām otrā, augstākā, granīta sarkofagā arī bija guldīts karalis. Piramidas ziemeļpusē, apm. 15 m virs tuksneša plato virsmas veidota ieeja šai celtnē, — sākumā tikai 1,22 m augsts un 1,06 m plats koridors, kuŗš tad sazarojas un ceļā uz mūmijas kameru izvēršas par 47 m gaŗu, 2,14 m platu un 8,5 m augstu kāpjošu telpu, kas celta no vislabākā Mokatama kaļķakmens un ir akmeņkaļu rets brīnumdarbs. Par šo telpu ara-

biešu rakstnieks Abdellatifs (1162.—1231.) saka, ka tās polētie akmens bluķi novietoti un pielāgoti tik labi, ka sienas „šuvās nevar iebāzt ne adatu, nedz matu!“ Un tikpat labi izkalti bluķi arī pašai karaļa mūmijas kamerai un tās priekštelpai. Mūmijas kamerai, kas 5,81 m augsta, 10,43 m gaŗa un 5,20 m plata, kā materiāls izmantots granīts; 9 granīta monolīti (katrs 5,64 m gaŗumā) veido arī kameras griestus un izsauc izbrīnu, kā gan un ar kādām ierīcēm uzcelti un novietoti šeit milzīgie smagumi!

Austrumos no piramīdas atradās parastais karaļa piemiņas templis, no kuŗa tomēr uzglabājušās tikai nelielas sienu paliekas un bazalta bruģis. Līdzās templim atklāti arī 2 „saules kuģi“, kas bija domāti mirušā karaļa ceļojumiem pa debesu okeanu, un tuvāki Heopsa piramīdai vēl šodien paceļas 3 mazas piramīdas karaļa tuviniekiem, no kuŗām divās bijušas guldītas karaļa mirušās meitas. Ceturtā mazā piramīda turpat līdzās izjaukta, un nav uzglabājusies virszemes celtnē virs 20 m dziļās šachtas ar karalienes Hetep-heres mūmijas kameru un alabastra sarkofagu.

Hefrena piramīda jau zemāka par tikko aprakstīto (tā senāk bija 136,40 m augsta); bet

Selimhasan-beja jaunatraktā mastaba Gīzā.

daudz labāki uzglabājies piramidas segums galotnē, no kaļķakmens, un pamatnē, no granīta. Labāki uzglabājies arī piemiņas templis, kuŗu atraka E. fon Sīglina ekspedīcija. Selimhasan-bejs tagad atsedzis arī visu ceļu no ielejas līdz piramidai un 4 lielus akmens kuģus, kas, kā iepriekšējā gadījumā, bija domāti Augš- un Lejasēģiptes karaļa ceļojumiem dienā un naktī pa debesu okeanu. Jāatzīmē, ka pat vēl pēc visas Ēģiptes apvienošanas vienā valstī

karalis turpināja lietot abus, ziemeļu un dienvidu daļas, valdnieku titulus un atribūtus, karaļa pilis ierīkoja 2 ieejas, ziemeļiem un dienvidiem, un rīkoja atsevišķus rītus, atbilstoši abām zemēm; tāpat arī aizkapa dzīvei bija nepieciešami 2 kuģi nakts un 2 dienas braucieniem.

Selimhasan-beja atsegtais ceļš ielejā nobeidzas ar varenu vārtu celtni, kuŗu atklāja vēl 1853. gadā Mariets. Šī celtne slavena ar 16 brīnišķīgiem stabiem, granīta monolītiem, griestu balstiem, bet arī vispār ar savu izcilo materiālu, grandioziem granīta un alabastra blūkiem.

Mikerīna piramīda šodien vairs tikai 62 m augsta (senāk 66,4 m) un neatstāj tik grandiozu iespaidu kā abas pieminētās. Skaistas ir šinī gadā Selimhasan-beja atraktās mastabas turpat visu trīs piramīdu tuvumā. Vienā ļoti labi uzglabājies „serdabs“ ar mirušā magnāta, viņa sievas un dēla skaisti izkrāsotām statujām; kā atzīmēts, aprakstot Sakkaras pieminekļus, šai kapenes īpašnieka attēlā, ja mūmija satrūdētu, mitekli bija meklēt dvēselei — putniņam un dubultniekam — ēnai „ka“, dzīvības spēkam cilvēka ķermenī. Serdabā pašlaik ierīkots logs griestu segā un telpā skatās caur šauru spraugu sienā: cilvēku, izracēju, ne-

aizkartas kapenes illūzija ir gūta pilnīga, un jāsaka, ka gandrīz spokaini, kā dzīvas būtnes, vēl šodien no sava postamenta raugās pieminētās „ka“ statujas.

Tuksneša plato pakājē, pie karaļa Hefrēna lielā Sfinksa, Selimhasan-bejs pašlaik atrok šai karaliski-dievišķīgai būtnei veltītu templi, kuŗu cēlis Amenhoteps II un kuŗā piemiņas ierakstus novietojis arī Thutmess IV. Sfinksu jau vairākkārt aplājušas vēju atnestās tuksneša smiltis; tā tas bija noticis arī jau senatnē, un pie Sfinksa krūtīm ir novietota stēla ar ierakstiem, kas stāsta, ka Thutmess IV vēl princis būdams kādreiz medībās atsēdies pie Sfinksa, iemidzis un redzējis sapni, kuŗā Sfinkss apsolījis Thutmessam karaļa kroni, ja tas atraks lielo statuju no smilšu segas. Thutmess to izdarījis un — kļuvis par Ēģiptes valdnieku. Mūsu laikmetā Sfinkss atrakts jau trešo reiz (to atseguši 1848. gadā Kaviglia, 1886. gadā Mosperō un 1926. gadā Ēģiptes Pieminekļu valdes uzdevumā Barēzs); tagad cenšas aizvest arī pārējos Sfinksa apkaimes smiltājus, un jau izdarītie atradumi (piem., templis) liecina, ka lielās pūles šai virzienā droši vainagosies arī-dzan ar lielām sekmēm — proti, ka atsegs vēl

citus senlaiku pieminekļus. Pats Sfinkss atstāj varenu iespaidu — kā pilnā saules apgaismojumā, tā pievakarē, — bet gan visstiprāko un paliekošāko iespaidu smilšu vētrā, kā man arī izdevās viņu skatīt: tad neredz laika zoba un cilvēku roku izdarītos bojājumus, neredz marmeluku lielgabalu šāvienu pēdas, — Sfinkss, liekas, kļūst atkal laiku neskarīts un kā dzīvs, kā varena pasakaina būtne, kas no tuksneša nicinoši noraugās cilvēkuniecīgajā dzīvē un darbos, apzinādamies, ka ar saviem hamasina mākoņiem var iznīcināt visu to: visu dzīvību Nīlas ielejā un visus neatlaidīgā darba sasniegumus, laukus, dārzus un pat palmu birzes, aizbērt arī pilsētas un ciemus.

Konference noslēdzās Kairā ar Ēģiptes valdības dotu banketu „Heliopolis-hoteli“, kurā piedalījās arī visi ministru kabineta locekļi ar prezidentu Mustafa-el-Nahaz-pašu priekšgalā. „Helopolis-hotelis“ atrodas Kairas priekšpilsētā „Jaunheliopolē“ un ir viena no vislepnākajām un greznākām hoteļu celtnēm vispār, un ne tikai Ēģiptē. Hotelis celts arābu stilā, un viņa reprezentācijas telpas izgreznotas ar marmora kolonnām un bagātu daudzkrāsainu inkrustāciju. Milzīgā foajē grīdu sedz viena vie-

nīga ļoti liela vienā gabalā austa īsta persiešu gridsega, — tik liela, ka tādu vēl nekad un nekur mūžā es un daudzi citi vēl nebija redzējuši. Vareņu iespaidu atstāja bankets ar 9 ēdienu gājieniem; ēdienus nesa uz milzīgām paplātēm baltos gašos tērpos ar sarkanu platu jostu tērpti daudz desmiti melnie ēģiptieši ar sarkanu fesku galvā; baltie zobī un acīs uzkrītoši izdalījās tumšajā sejā. Aicinātā sabiedrība bija krāšņi dekorējusies visvisādiem spožiem ordeņiem; Ēģiptes ministri un ierēdņi bija ieradušies visi ar sarkanām feskām, bet paši ministri vēl melnos gašos svārkos ar samta krāģi.

Kā bija novērojams, dažiem sevišķi ortodoksāliem vietējās sabiedrības pārstāvjiem pasniedza ēdienus, vēl pirms tie bija sniegti līdzās sēdošām dāmām, lai gan pēc galda kārtības un eiropiešu gaumes pasniegšanai būtu bijis jānotiek citādi, pretēji, patiesā vietu kārtībā. Tie bija austrumi, mums sveši un dažkārt nesaprotami; taču, piem., arī vietējie tikai tad bija ņēmuši līdzī savas sievas, ja tās bija ārzemnieces un ne vietējās muhamedānes. Bet viss bija spoži un grezni — gribētos sacīt — kā „1001 nakts“ pasakās.

Atzīmēšu, ka ļoti patīkamu un paliekošu ie-

spaidu atstāja Mustafa-el-Nahaz-pašā — ar savu laipno seju un gaišām enerģiskām acīm: neviļus radās doma, ka Ēģiptei patiesi ir liels un ļoti spējīgs ministru prezidents, ar lielu izdomu un plāniem, liels godīgs patriots un noteikts, gudrs cilvēks ar stipru roku. Radās pārlicība, ka Mustafa-el-Nahaz-pašā varēs Ēģipti izvest no politikas un kultūras strupceļa, kuŗā tā nokļuvusi, un ka izzudīs tie nelabie sārņi, kas saduļķojuši nacionālo dzīvi šai zemē, kuŗai sirmā pagātnē gan bijusi skaista vēsture, bet kuŗai šodien, šķiet, tik nospiests vēl un grūts mūžs.

* *

*

Luksorā (674 km dienvidos no Kairas) mēs bijām apmetušies pirms brauciena uz Edfu „Winter-Palace-hoteli“, tad (pēc Edfu) „Savoy-hoteli“, pašā Nilas krastā. Luksorā iedzīvotāju pašreiz nav tik maz, apm. 19.000, bet ar savām putekļainām, pa lielākai daļai nebrūģētām, nešosētām ielām tā visā pilnībā atstāj kāda liela ciema iespaidu. Tā mūsdienu Luksora ir tikai bāls un bēdīgs atspulgs no Homē-

ra dēvētām „100-vārtu Tēbām“, senās Ēģiptes varenās un bagātās galvas pilsētas, kuņas vienas daļas vietā tā celta.

Taču taisni ar Tēbām saistās Ēģiptes kultūras visaugstākā uzplaukuma mirkļi un vislielākie sasniegumi valsts un starptautiskā dzīvē; Tēbu valdnieki izbeidza nemieru un sveštautietišu invāzijas posmus, — un Tēbas bija Ēģiptes impērijas, tā laika visvarenākās pasaules valsts galvas pilsēta, kuņā saplūda no Azijas un Afrikas gandrīz pasakainas bagātības un kuņas ielās varēja redzēt visdažādāku tautību gūstekņus. Šodien Luksora ir modernās Ēģiptes valsts dzīvē nenozīmīga apriņķa pilsēta, un tikai daudzie dragomani un gandrīz neskaitāmie piemiņas mantu pārdevēji rāda, ka šeit mēdz būt lielā vairumā tūristi, kas grib skatīt senās godības paliekas, jo tādu Luksorā vēl ir ļoti daudz.

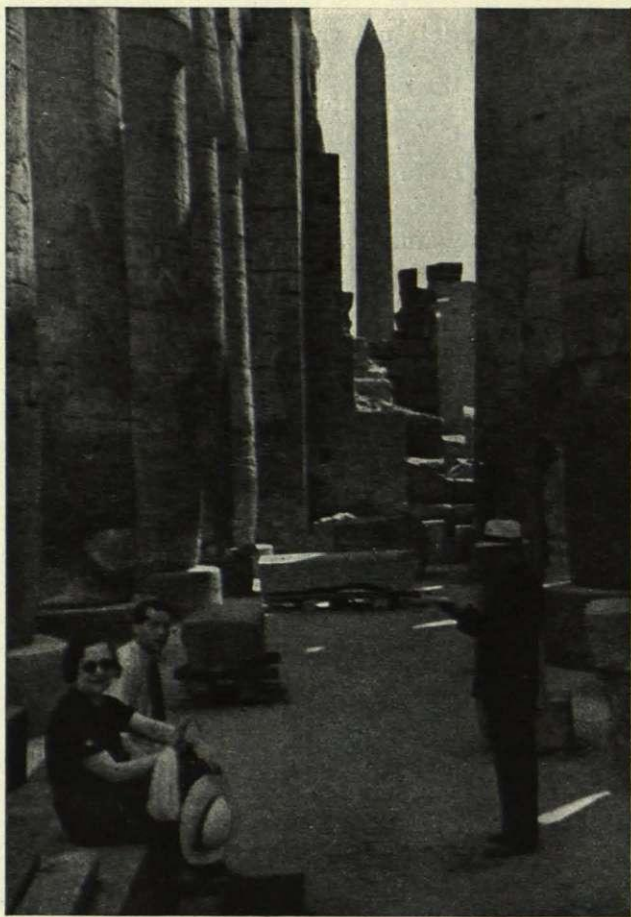
Paši ēģiptieši senās Tēbas labprāt dēvēja par „pilsētu valdnieci“ vai „Amona pilsētu“, arī vecā derībā tās nosauktas „No-omon“ (tāpat grieķu un romiešu laikos — „*Διὸς πόλις ἢ Μεγάλη*“), jo Tēbu liktenis cieši saistījās ar Amonu, Ēģiptes asinskāro dievu, visspilgtāko ēģiptiešu šovinisma izpaudumu.

Kāds 19. dinastijas dzejnieks tā raksturo šo dievu: „Visas zemes bīstas no tevis — tava slava ir liela, varena un stipra. Eifrata un Ūkeans ir izbailēs no tevis. Tava vara nospiež zemi jūras salās. Punta (Somali-piekrastes) iedzīvotāji steidz pie tevis, un šī dieva zeme tev zaļo, tevi mīlot: viņi atnes tev smaržvielas, lai svinību smaržām svētkiem uzkoptu savu tempļi... Tev atnes dārgās eļļas. Tev aug ciedru koki, lai tev darinātu savu brīnišķīgo kuģi Userhetu. Kalni tev atnes akmeņus, lai lielus celtu savu tempļu vārtus. Tev kuģi brauc uz jūras un smagi piekrauti piestājas krastā, lai izkrautu savu devu. Upe tek uz ziemeļiem, bet ziemeļu vējš tev kuģus atved uz dienvidiem, un viņi tev atnes no visa...“ un Tēbas: „Ļaunie padzīti no Tēbām, kuņas slavē kā pilsētu valdnieci, kuņas varenākas par visām citām pilsētām. Ar savām uzvarām Tēbas šo zemi atdevušas vienam vienīgam kungam — viņas, kas stopu paņēma un bultu tvēra. Tēbu tuvumā neviens necinās, jo viņu spēks ir tik liels. Visas pilsētas to atzīst un slavē: Tēbas ir viņu valdniece, kas ir visvarena.“

Tomēr pirmsākumā Tēbās pielūdza nevis Amonu, bet Horam līdzīgu dievu Montu (ar

cilvēka ķermeni un vanaga galvu), kas bija saules un kara dievs. Un šī dieva pirmā kulta vieta atradās Tēbu noma senākā centrā Hermontē, ko mēdza nosaukt par Dienvidēģiptes Heliopoli. Pilsēta Tēbas laikam radās tikai XI dinastijā, un tā pirmsākumi, pirmās celtnes laikam meklējamas Dra-abul-negga apkaimē, kur atrasta XI dinastijas nodibinātāja Injotefa I kapene. Bet vēl tās pašas dinastijas laikā Tēbas strauji sāka augt, aizvirzījās līdz Deir-el-Bahari, un dabūja arī vēl otru dievu, Amonu, kuŗam uzcēla pirmo templi austrumu kras-tā, Karnakā. Amons un dieviete Amaunet līdz tam laikam bija bijuši tikai Hermopoles dievi — divi no 8 Hermopoles pirmdieviem, kuŗus pielūdza kalnā, kur pēc ēģiptiešu ticējumiem pirmūdenī Nun pirmoreiz bija radies saules dievs.

Injotefs IV savās cīņās ar Herakleopoles karaļiem bija nonācis līdz Hermopolei un, kā redzams, tur nolaupījis Amona kulta tēlu, tā tad ienaidniekam atņēmis viņa dievu, kuŗam tad arī uzcēla jaunu templi savā rezidencē Tēbās, proti vēlākā lielā Karnakas tempļa senāko daļu; no tās šodien uzglabājušies vairs tikai nedaudzi akmeņi tempļa lielā drupu lauka pa-

Amona templī Karnakā.

šā centrā. Amonam laikam tad pat izraka arī svēto ezeru un uzcēla „Amona trepes“, pa kuŗām „saule izkāpusi no pirmūdēns“. Tēbās sāka saplūst svētoceļotāji; tos sevišķi pievilka Amona ōrākuls. Vairojās arī Tēbu valdnieku spēks un vara; pilsēta sāka strauji augt. Pieauga Amona populāritāte, un jau 12. dinastijā tas Montu pilnīgi nobīdīja pie malas. Un zīmīgi — arī karaļi vairs nesaucās Mentuhotepi, bet pēc jaunā dieva vārda — Amenemheti (18. dinastijā Amenhotepi). Amons kļūst „dievu karalis“ un „dievu kungs“, bet saplūstot ar Rē — „Amons-Rē, abu (Ēģiptes) zemju troņu kungs, kas pirmais Karnakā, Tēbās“.

18. dinastijā izveidojās vēl jauna Tēbu daļa vietā, kur šodien stāv modernā Luksora; tur Amenhoteps III uzcēla lielo un grezno „Luksoras templi“, kuŗā — un, protams, arī Karnakā un citur — Amonu jau pielūdza kā „lielo dievu, debesu, zemes, apakšzemes, ūdeņu un kalnāju kungu“: „tu esi debesis, tu esi zeme, tu esi apakšzeme, tu esi gaiss starp tiem“, — tā apdzied Amonu kāda šī laika himna. Amons ir vislielākais un visvarenākais dievs, tāpat kā Tēbas kļuvušas par pirmo pilsētu visā tai laikā pazīstamā pasaulē.

Šodien Karnakas lielais templis ir droši vislielākais celtnu drupu lauks visā pasaulē. Visi Ēģiptes karaļi, izņemot, protams, Echnatonu, šai templī ir izdarījuši kādus tempļa paplašināšanas vai izdaiļošanas darbus: no samērā mazā, 42×42 m lielā, XII dinastijas tempļa tas, gandrīz 2000 gadus garā laika sprīdī paplašināts, izaudzis lielāks par dažu labu mūsdienu pilsētu; tai ietverti arī citi senāki templi, jo, lielam Karnakas templim augot, tā augšanai citādi būtu pietrūkusi telpa. Nevienam citam templim Ēģiptē nav tik daudz kolonnu telpu, pagalmu un pilonu (monumentālu vārtu) kā lielajam Karnakas templim, kuram, piem., uzcelti 10 lieli piloni, un gandrīz katrs no tiem ir lielāks par dažu labu mūsdienu baznīcu. Sevišķi interesantas ir Thutmese I, Hatšepsutas un Thutmese III celtās tempļa daļas, svētnīcas, pagalmi ar statujām un kolonnu telpas. Ramsess I, Sētijs I un Ramsess II ir uzcēluši un izrotājuši ciļņiem vislielāko pasaulē baziliku — 103 m garu un 52 m platu zāli ar 134 kolonnām 16 rindās; un 2 vidējo rindu kolonnas ir 24 m augstas, pārējās 14 m. Templi paplašinājuši pat vēl Šošens I un Ptolemāji. Tā Karnakas lielais templis ir patiesi gigantiska celt-

ne, un lai neaizmirstam: visas kolonnas un telpu sienas ir izrotātas cilņiem, kas senāk bija raibi izkrāsoti. Senāk, senās Ēģiptes laikos, visur bija segas, zelta un sudraba trauki, statujas, arī grezni izrotātas „maldu durvis“; ieraksti stāsta par Thutmese III veidotām „maldu durvīm“: dievu attēli uz tām bijuši no lapislazuli un fons apklāts ar īstu zeltu. Thutmese III laikā templim visapkārt bijusi retu koku birze; attiecīgais attēls uzglabājies kāda magnāta, Amenhotepa, kapenē. Patiesi dižena celtne, bagāti izgreznota un liela, — tik liela izaugusi ar papildu piloniem, zālēm, pagalmiem un citām piebūvēm, — ka vairs nebija iespējams visu celtni pārskatīt un nojaust kādu kopplānu; šodien viss guļ drupās, — un varbūt jāatzīst, ka tikai lielā bazilika vēl dod zināmu sajēgu, kā viss senāk izskatījies.

Man izdevās šo templi redzēt vairākas reizes un — pat naktī, mēnesnīcā, kad konferences dalībniekiem arīdzan bija atļauts templi apskatīt. Atzišos, ka gan laikam nekad neaizmirsīšu šo lielā tempļa apciemojumu. Jau brauciens mēnesnīcā pa tumšo Nīlu buņu jachtā vairāk atgādina pasaku, nekā šķiet tiešamība. Upes ūdeņi ir pilnīgi melni, tikai upes vidū,

mēness stariem pilnīgi vertikāli uz ūdeni krītot, gaišs apaļš spožs plankums kā burvīgs sudraba mirdzums pārtrauc melni-drūmo upes plūsmas noskaņu. Krastā redzamas tumšas palmu kontūras, un šur tur atspīd kāda balta celtne, zemnieka māja vai kapliča. Attālumā dzird neredzamu putnu saucienus, un bēdīgi, kā nospiestu būtnu ilgas, skan ēzeļu vienmuļās gaudas. Retāki, tāpat kaut kur tālumā, atskan bezgala melancholiska dziesma: 10 un vairākkārt atkārtots viens un tas pats monotonais īsais motīvs. Mūsu pavadonis dragomans pārtulkoja vienu šādu dziesmu: „Jūs nakts zvaigznes, paskataities, kas ar mani noticis. Tikai tas nakti guļ, kuŗa sirds nav nospiesta!..“ Un ja šai dziesmiņā, varbūt, izskan kādas mīlas ilgas, ļoti man patika un zīmīgi šķita kādas citas dziesmiņas vārdi, kuŗu mums arīdzan pārtulkoja: „Ai Abulēle, ai Hosēni, ai Abulēle, samaksā manus parādus“ (Abulēle el-Hosēni ir kāds muhamedāņu svētais).

Kad apmēram stundu vai vairāk bijām braukuši, bija jāizkāpj un jāpārsēžas divjūgā braukšanai līdz tempļa drupām, un tur, pēc mūsu dokumentu kontroles, mēs nakts klusumā varējām baudīt seno celtni un, teikšu, sapņot par

to, kā viss senāk izskatījies. Lielajā „bazilikā“ vairs nevarēja saskatīt laika zobu grauztos robus; šķita, ka katru mirkli no kāda tumša kakta vai durvju spraugas varētu iznākt priestēri ar Amona naosu laivā, uz nestuvēm, — ka atvērsies naosa durvis un arīdzan mēs redzēsīm svēto melnkoka tēlu, ar zilokaulu, zeltu un dārgakmeņiem izrotātu, kuŗa priekšā senie ēģiptieši bijīgi krita zemē jeb paceltām rokām tempļa pagalmā to sveica, — „vienu olekti garu, un viņa locekļu ieraksti bija no zelta, viņa galvas tērps no lapislazuli...“

Ļoti labi uzglabājies senais Amona svētais ezers, un ļoti labi uzglabājies Honsa templis, klasiskā ēģiptiešu tempļa labākais paraugs; Honss skaitījās Amona un dieves Mūtas dēls. Uzglabājies ir arī Mūtas templis, no kuŗa uz Amona templi ved sfinksu aleja. Pārējie tempļi Karnakā (viņu vēl daudz) mazāk interesanti vai sliktāki uzglabājušies. Sfinksu aleja senāk veda no Karnakas tempļa arī uz lielo Luksoras templi; šodien tā aplāta ar biezu smilts slāni un tikai pa daļai atrakta.

Un arī attiecībā uz Karnaku un Luksoru gribas atzīmēt Ēģiptes Pieminekļu valdes rūpīgos darbus un krietno uzraudzību; Karnakas

templi mēs, piemēram, saņēmām bārienu, kad, uz veselu dienu atbraukuši un no karstiem saules stariem vairīdamies, Hatšepsutes piona ēnā pusdienā gribējām iebaudīt līdzpaņemto sviestmaizi. Patīkamu iespaidu atstāj drupu kopšanas darbi, un lai neaizmirstam, ka jau kopš 1895. gada šeit nepārtraukti atrok celtnes paliekas un tās, cik iespējams, restaurē.

Luksoras Amona templi (Winter-Palace-hotēļa tuvākos kaimiņos), kuŗu, kā jau atzīmēts, iesāka celt Amenhoteps III, ar jaunu lielu pagalmu un pilonu paplašināja arī Ramsess II, un Tutanchamons, Haremhebs, Sētījs I, Sētījs II un pat Aleksandrs Lielais šo templi vēl izgreznojuši cilņiem un ierakstiem. Pašlaik pusī no Ramsesa celtā pagalma aizņem muhamedāņu svētā Abul-Haggaga mošeja; senāk tempļa vis-svētākajā daļā bija ierīkota kristīga baznīca, kādēļ telpa tur pārveidota; 1836. gadā vienu no diviem Ramsesa jubilejas obeliskiem pārveda uz Franciju un uzstādīja tur Place de la Concorde Parīzē. Un arī citādi šis templis daudz cietis, un tomēr Luksoras Amona templis, ēģiptiešu filosofa Amenhotepa, Hapu dēla, Amenhotepa III galma architekta meistardarbs, — pelna vēl šodien izcilu ievēribu; un apbrī-

Luksoras Amona templis.

nojami labi veidoti arī Amenhotepa III laika cilņi, kuŗus kristīgās baznīcas laikos (lai priedājamies!) šai templī nebija iznīcinājuši vai sacirtuši, kā citur, bet tikai apklājuši ar apmetumu.

Man Luksoras templī izdevās novērot zīmīgu tūristu krāpšanas ainu, kuŗu gribu šeit atstātīt, jo tā mums raksturīgi attēlos labu daļu no Ēģiptes apmeklētājiem un gīdiem. Izrādās, ka ne visus tūristus pirmā kārtā interesē tikai pašas celtnes un celtnu skaistie cilņi un statujas, — bet labāka honorāra saņemšanai gīdiem vēl jāizgudro kādi izcili triki. Mēs templi skatīdami bijām nonākuši līdz lielajam Amenhotepa III pagalmam un novērojām tur šādu ainu. Divi amerikāņi, vecāks kungs ar pavadoni dāmu, klausījās gīda neprecīzajā, gleznaini izpušķotajā stāstījumā par kolonnu izciršanu un izrotāšanu cilņiem, — kad piepēži tiem līdzās šņākdama pacēlās kobra. Gīds bravūrīgi to satvēra un nodeva kādam fellacham, kas ar kurvīti rokā tāpat, šķita, apbrīnoja vareno celtni. Pēc kāda laika, kad amerikāņi apskatīja kādu cilni, cilņa šķirbā izlīda skorpions, kuŗu atkal gīds satvēra, kādu laiku nevērīgi turēja paceltu gaisā labākai skatīšanai

un tad tāpat kā kobru nodeva fellacham ar kurvi, paskaidrodams, ka vietējie zina senās burvības formulas, un kobras vai skorpioni tiem nav kaitīgi, — bet gan tikai svešiem, it sevišķi, ja līdzīgi Karteram tie aizkaŗ svētās un senās maģijas aizsargātas vietas. Amerikāņi ar krietnu naudas balvu pateicās gīdam, kas, protams, izrādījās fellacha kompanjons; kobra un skorpions bija padarīti nekaitīgi un parasti mitinājās fellacha kurvī, no kurienes piemērotā gadījumā tika izlaisti vai atkal ieslēgti atpakaļ.

* *
*

No Luksoras mēs automobili aizbraucām arī uz Denderu, apmēram 70 km ziemeļos no Luksoras (šurp kopā ar zviedru archaiologu Dr. Vestholmu), un uz Edfu, apmēram 120 km dienvidos no Luksoras. Ceļš visu laiku gāja gar ielejas apūdeņošanas kanāļu malu, uz ziemeļiem pa Nīlas labo krastu un uz dienvidiem, līdz Esnai, austrumos no Nīlupes, bet tālāki rietumos no tās. Pie Esnas ceļš veda pāri Nīlas aizsprosta dambim, vienam no 5 lielajiem aizsprostiem, kas celti Ēģiptes apūdeņošanas

kanāļu sistēmas apgādāšanai ar ūdens rezervēm sausos mēnešos; pirmo no šiem aizsprostiem, El-Kanatir el-Chairijā (Ēģiptes ziemeļos), bija iesācis celt vēl Muhameds-Ali 1835. gadā; Esnas aizsprosts nobeigts 1909. gadā. Pati Nīlas ieleja visu ceļu mums likās pārsteidzoši šaura, jo vienmēr varēja redzēt austrumos un rietumos dzeltenās tuksneša smilšu joslas, tuksneša plato klinšainās nogāzes un piekāji. Patiesībā Nīlas ieleja, kā zināms, tikai Nūbijā nav platāka par 3—5 km, bet Ēģiptē, piem., pie Edfu, tā sasniedz 8 km platumu un pie Benisuefas pat 25 km, no kuļiem gan tikai 6 resp. 21 km ir zaļas druvas, pļavas un dārzi. Arī mūsu ceļš, no kanāļiem izsmelto smilšu uzbērums, bieži gāja tieši gar tuksneša malu; un tādēļ arī līdzās labi apūdeņotiem laukiem ar, kā redzams, pasakainu ražu, kviešiem un miežiem cilvēka augumā un pārsteidzoši lielām vārpām, — mēs varējām skatīt drausmīgus smiltājus, retāki arī klinšu drumslām apsētus, kas kādā neapturamā plūdumā, šķita, uzmācās ielejai. Patiesi, vareni kā nāve Lībijas un Arabijas tuksneši it kā traucas aprīt auglīgo ieleju, cenšas iznīcināt visu dzīvi Ēģiptē. Un skatot šo apdraudēto ieleju

un tuksneša mūžīgo, gandrīz pasakaini briesmīgo cīņas spēku, — neviļus jāapbrīno darbs, liktenīgi nepieciešamais un grūtais darbs saules tveicē, kuŗu veic fellachi, lai no jauna atkarotu no tuksneša to, ko jau aprijušas vai draud aprīt tuksneša uzplūstošās nesaudzīgās karstās smiltis.

Braucot cauri ciemiem, mēs gan varējām novērot arī atsevišķus fellachus, kā redzams, kādas zemes platības, lauku vai dārza, īpašniekus, kas kā pilsētnieki nevarīgā un, gribētos teikt, nesaprotamā, nesmukā slinkumā sēdēja savu mājiņu vai palmu ēnā, turpat ceļa malā. Bet tādām slinkumam vai pusmiegam līdzās mēs varējām redzēt arī pastāvīgu darbu, kas gan ritēja lēnā tempā, it kā nospiesti, bet ritēja, — lai palīdzētu uzvarēt tuksneša uzmācīgo spēku. Strādāja kalpi, pat bērni, strādāja sievietes; griezās ūdens rati, un čīkstēdami klanījās šādūfi, lai no dziļām akām vai Nilas un kanāļiem smeltu ūdeni izslāpušiem laukiem un dārzjiem. Taču Ēģiptē, piem., 23. martā — termometrs ēnā rādīja $+38^{\circ}$ C, un gaiss bija tik sauss, ka sviedri tūliņ izžuva. Lietus dienas Kairā esot tikai 4—5 gadā un Dienvidēģiptē vēl retākas.

Bet līdz ar to Ēģipte ir visbiezāki apdzīvotā zeme visā pasaulē: Ēģiptē vienu kvadrātkilometru apdzīvo 410 cilvēki. Visiem tiem jāsa-gādā uzturs; trīs reizes gadā sēj un pļauj: ok-tōbrī — kviešus, miežus, pupas un āboliņu, martā-maijā — rīsu, kokvilnu un durru (sor-gnum vulgare), septembrī — maisu un durru. Un līdzās ziedošiem augļu kokiem — marta mēnesī — citi, apkārušies augļiem, gaidīja, lai nāktu, kas lai novāktu ražu no noliekušamies, gandrīz lūstošiem zariem. Nāve un darbs, kuŗā izpaužas dzīves spēks; iznīcība, tuksnesis un pasakaina auglība: tāds mums šķita Ēģiptes pareizākais un īpatnējais raksturojums, kad pārsteigti skatījām šais braucienos uz Edfu un Denderu neparastās ainavas un neparastās darba ainas.

Un pārsteidza mūs arī tā uzkrītošā tipu un tērpu maiņa, kādu varējām novērot mūsu ce-ljā: ziemeļos — sejas krāsa gaišāka, kauču gan vispāri orientāli-tumša, un tērpi balti vai mel-ni, vienmēr vienkrāsaini, arabiešu ietekmēti, un sievietes vienmēr tērptas melnā; dienvidos — sejas krāsa noteikti bija tumšāka, tips etiopiskāks, un tērpi, pat sieviešu tērpi, — bieži raibi, arī ar zaļiem, ziliem vai sarkaniem

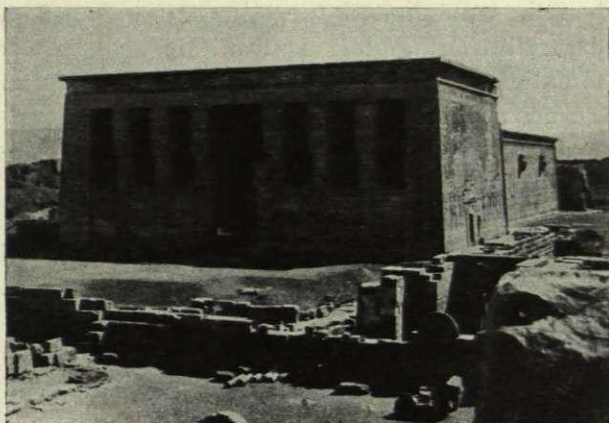

Edfu.

izgreznojumiem, vai pat veselām tērpa daļām spilgtās krāsās, piem., sieviešu lakatiem, jakām vai brunčiem. Bet vienmēr un visur gan bija redzama liela zemnieku nabadzība; taču mums stāstīja arī, ka, nespēdami algot kalpus, zemnieki labprāt apprecot 4 atļautās sievas, kuŗas tad — kā arī bērni — līdzīgi vergiem spiestas veikt grūtās lauku un dārzu darbus.

Vispāri gan Ēģiptē, un pat šodien vēl, sievas jāpērk, un par jaunavām maksājot zemākos un vidusslāņos no 3 līdz 60 ēģiptiešu mār-

ciņām, bet par atraitnēm un šķirtenēm, protams, mazāku cenu. Tad mūzikanu pavadībā līgavaini ved līgavas namā; Kairā redzēju tādu gājieni ar līgavaini greznā tērpā divjūgā vesela orķestra un ļaužu bara pavadībā. Šķirties varot viegli, ja, pēc trīskārtīgā attiecīgā paziņojuma sievai, tai izmaksā līgavas naudas aizardēto vienu trešdaļu vai vismaz 3 mārciņas, ja visa nauda jau bija samaksāta. Līdz ar to sieviešu stāvoklis grūts darba un tiesību ziņā; mūsu dragomans Luksorā mums stāstīja, ka viņš savu sievu arī pārmācot, ja tā pārāk laipni skatoties uz kādu citu vīrieti vai citādi kā tam darot nepatikšanas, un ceļā uz Edfu mēs redzējām karstā saules tveicē, ap pusdienas laiku, šādu mums eiropiešiem pilnīgi nesaprotamu ainu: uz neliela ēzeļa jāja krietna auguma un labas korpulences brašs sīkpilsonis baltā uzvalkā, un aiz viņa ar smagu kurvi uz pleca un bērnu pagurusi soļoja viņa sieva, garā melnā tērpā tērpta, ar pusaizsegtu seju; mazliet iepakaļ sekoja vēl 2 bērni, puskailli un mušām aplipuši, jau gandrīz nevarīgi iet un raudādami. Cik nelabi apietas ar bērniem, mums apliecināja arī darbs, kurū veica, mums laivā pārbraucot Nīlu, kāds pusaudzis, apm.

Hathoras templis Denderā.

12—13 g. vecs zēns: viņa tēvs, laivas īpašnieks, parasti slinki sēdēja laivā, bet buņas un stūri pārzināja zēns, un, kad kādreiz uzbraucām sēklim, zēna — un nevis viņa tēva — pienākums izrādījās laivu nostumt no tā.

Ļoti mazas, nabadzīgas un netīras ir zemnieku mājiņas ar ļoti maziem pagalmiem (jo zeme ir ļoti dārga); tās ciemos sabūvētas visas cieši kopā, viena otrai līdzās. Kā būvmateriāls izmantots māls ar palmu zariem vai neapde-

dzināti, saulē kaltēti ķieģeļi; mājiņu augšdaļā iemūrēti trauki, bieži ar muti uz āru, baložu mitekļiem, mēslu labad. Mēslus bērni centīgi vāc arī uz lielceļa un ganībām, jo mēsli ir galvenā kurināmā viela Ēģiptes nabadzīgiem slāņiem.

Esnā mums izdevās novērot arī provinces tirgu un raibo cilvēku mudžekli tai. Skaisti bija vietējie raibie rupja zīda un vilnas lakati, pinumi un metalla trauki, un produkti — pārsteidzoši lēti: kāds zemnieks mums uzbāzīgi piedāvāja mazu baltu kazlēnu par 5 piastriem un bija ar mieru to atdot pat par 1 piastru (apm. 20 santimetriem), kad izrādījās, ka nav mums vēlēšanās skaisto kustonīti iegūt.

Edfu pilsēta, kā redzams, ir ievērojamāks provinces centrs, — bet arī tai — izņemot oficiālo iestāžu namus — tāpat kā mazā Esnā — ļoti daudz primitīvu, no māliem celtu namu, kas tikai maz atšķiras no celtnēm ciemos, jo bija nedaudz lielāki par pēdējām. Suņu un kaķu abās pilsētās bija daudz, bet Kairas vaņagu vietā — baložu bari, un kamēļu visumā vairāk nekā ziemeļos.

Un cik nabadzīgas un neglītas ir šo abu pilsētu modernās celtnes, savā vairumā, — tik-

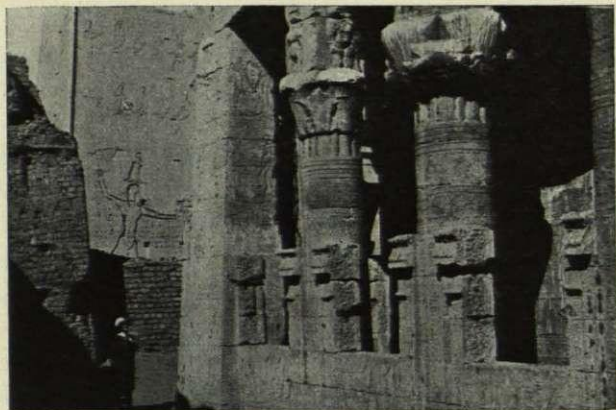
Hora templis Edfū.

pat grandiozi un grezni ir gandrīz pilnīgi uzglabājušies seno laiku tempļi Edfū un Denderā un tikai pa daļai stiprāki cietušais templis Esnā: tāds pretstats mums neviļus likās tās nospiestības un gara nevarības simbols, kādam jārodas, ja tautai uzslāpojas citu tautību ienācēji, vienalga, vai izmantotāji, vai apspiedēji.

Hnuma templis Esnā celts Ptolemāju laikā, bet izbūvēts un izgreznots cilņiem un ierakstiem arī Romas ķeizaru uzdevumā. Templim trūkst (kā tas ir arī Denderā) parastā pagalma

lielās tempļu kolonnu zāles priekšā, bet toties šī zāle ar sešām 11,30 m augstām kolonnu rindām, 33 metrus plata un 16 m dziļa, pilnīgi uzglabājusies un ir izcils celtniecības pieminekļis. Uz sienām redzami ciļņi ar Romas ķeizaru Dēcija, Komoda un Domiciāna attēliem faraonu ornātā Hnuma un viņa līdzdievu priekšā, portālā — Ptolemājs VI Filomētors; plafonu grezno vidusjomā parastās lījas, sānu jomās — zvaigžņāju attēli, kas pa daļai vēl uzglabājuši seno izkrāsojumu. Tempļa vissvētā daļa (aiz kolonnu telpas) izpostīta un šodien no jauna tiek atrakta no gruvekļiem.

Denderas Hathoras templis un Edfu Hora templis uzglabājušies gandrīz laika zoba neskartī; franču pazīstamais ēģiptologs Masperō kādreiz izteicies, ka Hora templi varētu no jauna atkārtot visus senos rītus, tik labi uzglabājies pats templis un tik pamācoši ir ciļņi uz viņa sienām: attēli un ieraksti katrā atsevišķā telpā mums vēl šodien visos sīkumos rāda un stāsta, kas šais telpās noticis, kādi rīti izpildīti, kas ziedots un kādas smaržvielas dedzinātas, kādas lūgšanas un ziedošanas formulas teiktas. Abi tempļi celti un izrotāti Ēģiptes senās vēstures beigu posmā un ar savu, patiesi,

Hora dzimšanas nams Edfu tempļa pagalmā.

mistisko, laika zoba un ļaužu roku maz vai nemaz nepapostīto varenību gandrīz nospiež skatītāju; tempļos ieejot un atdodoties redzamā iespaidam, nevilus negribas vairs skaļi runāt un it kā sajūt kādu svešu, varenu būtņu esamību kaut kur blakām, tuvumā. Kāds viduslaiku koptu mūks, tēvs Mozus, stāsta, ka daudzi pirmie kristīgie ēģiptieši šais tempļos esot redzējuši naktī spokojamies senos dievus, kas līdzīgi nelabam saviem atkritējiem — ja varējuši — esot gribējuši atriebties: jāatzīstas,

ka kaut kāds nesaprotams mistisks noskaņojums šais tempļos, patiesi, rodas, un tā tad tēva Mozus atstāstam līdzīgi ticējumi vismaz senos māņticības piesātinātos laikos varēja rasties. Raksturīgs ir arī tas apstāklis, ka kopti nav, piem., rikojuši dievkalpojumus Denderas Hathoras templī, nav arī to pārbūvējuši, bet gan sev uzcēluši jaunu templi pagānu templim līdzās. Hathoras templis celts I gadsimtenī pr. Kristus vietā, kur atradusies svētnīca jau Memfitas laikmetā un kur būvdarbus izdarījuši arī XII un XVIII—XX dinastijas valdnieki, to starpā Thutmess III, Ramsess II un Ramsess III. Hora templi, kā vēsta ieraksti tempļa iežoga mūrī, iesācis celt 237. gadā pr. Kr. Ptolemājs III, Evergets I, un pēdējais cilnis tai nobeigts 147. gadā pr. Kr. Evergeta II laikā, tā tad tikai pēc 90 gadiem. Abi tempļi (Denderā un Edfū) būvēti pēc viena plāna, tikai Denderas templim, kā jau minēts, līdzīgi Esnas templim, nav izveidots kolonnādēm rotātais pagalms; abi tempļi izdalās ar savu glīti simetrisko labi izdomāto plānu, un abiem tempļiem līdzās uzceltas parastās blakusceltnes, piem., t. s. „Hora piedzimšanas nams“. Denderā labi uzglabājies arī senais svētais ezers.

Hora tempļa pagalmā Edfū.

Abos tempļos skaistas ir statujas un cilņi, sevišķi Edfu templī milzīgie vanagu attēli pie ieejas kolonnu zālē; varenas abos tempļos ir skaistās kolonnas un Edfu templī pilons, kas nekādi nav cietis. Arī Denderā un Edfū uz tempļu griestiem, kas attēloti kā debesis ar spīdekļiem un lijām, šur un tur vēl labi uzglabājušās krāsas. Uz tempļu jumta, tempļu sienās un pat zem grīdas ierīkotas slepenas telpas un ejas: koridori un kameras, kas attēlo

Osirija valsti apakšzemē. Šeit rikoja sevišķus rītus Hora, Hathoras un Osirija iesvētītiem pielūdzējiem, izredzētiem „mistiem“, kas šais rītus apakšzemi pieredzēdami un, gavēņu un bada nomākti, ģibonim līdzīgā nesamaņā it kā nāvi sajuzdami, — debesu skaņu un gaismas atmodināti, svētā ūdens iesvētīti, kopīgos mieļastos ar Osirija priesteriem reliģiskā ekstazē svinēja nemirstību — cilvēces uzvaru par nāvi.

Tā varenu un spēcīgu kultūru raksturo pat vēl Esnas, Denderas un Edfu senie celtniecības pieminekļi — ne tikai senākie Luksoras un Karnakas Amona tempļi. Neskatoties uz visiem defektiem, kas varbūt saskatāmi seno ēģiptiešu dzīvē un kultūrā, it sevišķi dzīvnieku kultā un tumšā maģijā, kas pārmērīgi plauka Ēģiptes vēstures beigu posmos, — arī Esnā, Denderā un Edfū vēl sajūtams liels un bagāts domu un fantazijas saturs, milzīga griba atrast izeju no cilvēces nomāktības, kas tik stipri sajūtama Nilas ielejā, smagā darbā, tuksneša iznīcināšanas kārē un, beidzot, kā visur, nāvē. Arī šie pieminekļi vēl, kā viss ēģiptiešu mirušo kults un, protams, seno Tēbu celtnes, — tā tad ir cilvēces sasniegumu simbols un katrā ziņā diženas kultūras izpaudums. Tādēļ

vēl jo nospiedošāks ir tas iespaids, kuŗu gūstam, ja ar prātu apsveŗam kristiānisma un islāma varasdarbus: fanātismā sacirstie cilņi un statujas (arī šais celtnēs) un tempļi, kas pārvērsti akmens lauztuvēs (tā sevišķi citās vietās), — nedara godu jaunām kultūrām, kas iekāŗoja Ēģipti. Un tagadne māca, ka šīs kultūras nav arīdzan mācējuŗas atgūt zemei seno labklājību, — katrā ziņā viņas nav atnesuŗas tos sasniegumus, par kuŗiem varēja sapņot un sapņoja Nīlas ielejas iemītņieki sākot no vissenākiem laikiem.

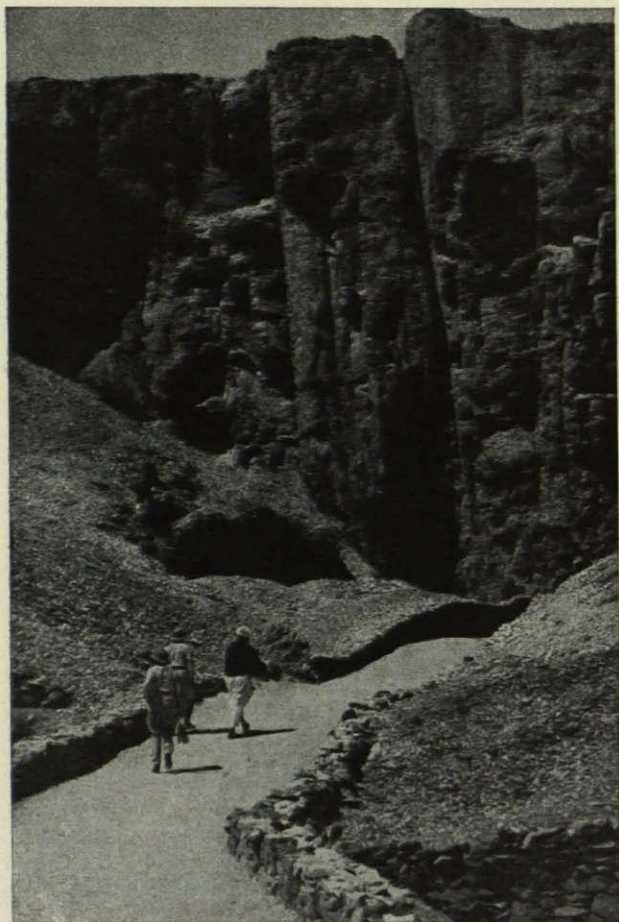
* * *

*

Atgriezuŗies no abām minētām ekskursijām Luksorā, mēs Nīlas rietumu krastā vēl iepazīnāmies ar tur uzglabājuŗamies II Tēbu laikmeta karaļu piemiņas tempļiem, magnātu kapenēm Šeikh-Abd-el-Kurnā un karaļu kapenēm Biban-el-Molukā, karaļu kapeņu ielejā. Pārcēluŗies pāri Nīlai un noirējuŗi ēzeļus, mēs jāŗus divas reizes (pirmo reizi kopā ar Dr. Vestholmu) apzinājām pieminētos pieminekļus. Apskatījuŗi Sētijā I piemiņas tempļi Kurnā, mēs gaŗām muhamedāņu kapenēm aizjājām

tuksnesī un iejājām dziļā klinšu aizā, kas mūs noveda Biban-el-Molukā, kur klintīs izcirstās kapenēs apbedīti gandrīz visi XVIII—XX dinastijas valdnieki. No turienes mēs pacēlāmies vairāk kā simts metrus augstā klints mugurā, kas atdala Biban-el-Moluku no Nilas ielejas, un pa apm. 1 metru platu tekū, pa daļai gar stāvās kraujas malu, tā tad līdzās bezdībenam, turpinājām ceļu, līdz bija iespējams klintij pārjāt pāri un nokāpt pie Deir el-Bahari ielejā. Tur apskatījuši Mentuhotepa V un Hatšepsutas piemiņas tempļus, Šeikh-Abd-el-Kurnā iepazīnāmies ar magnātu Rechmerē, Sennofera, Amenemheba, Senmuta, Mennē, Ramesa, Nehta un Neferhotepa kapenēm, tad turpinājām ceļu līdz Ramesejam (Ramsesa II piemiņas templim) un pēc atpūtas tūristu namā arī vēl līdz Ramsesa III piemiņas templim Medinet-Habū, lai tad gar tā sauktiem „Memnona kolosiem“ (Amenhotepa III piemiņas tempļa pilonu statujām, kas vienīgās no visa tempļa uzglabājušās) atgrieztos atpakaļ Nilas krastā un pāri upei, buŗu laivā, Luksorā.

XVIII—XX dinastijās klintīs iecirstās magnātu kapenes principā atkāŗto mastabu plānu un iekāŗtu; vienā vai vairākās telpās redzami

Karaju kapenu ieleja.

tie paši Nilupes ielejas darbu un medību skati, kā arī mirušais ar sievu pie bagāti apkrautā ziedojuumu galda, un tikai Rechmerē, Amenemheba un Senmuta kapenē attēloti arī vēsturiski interesanti tribūtu ievākšanas skati (XVIII dinastijas laikā no krētiešiem, sīriešiem un nēģiem) un gandrīz visās šī laika kapenēs attēlotas vēl mirušo kulta atsevišķas ainas, piem., Osirija pielūgšana, mirušā apbedīšanas rīti un ziedošana. Sevišķi skaisti šie pēdējie attēli ir Senofera kapenē, kurā jānokāpj dziļi pazemē. Attēli pa lielākai daļai tikai uzgleznoti spilgtās un sulīgās krāsās. Bet Ramesa kapenē, kas bija Amenhotepa IV vezīrs, bija paredzēts attēlus izpildīt arī cilnī, un tikai tad viņus izkrāsot; tas tomēr visā pilnībā vairs nebija izdevies, jo galms pārcēlās uz El-Amarnu: daļa cilņu izcirsta, daļai uzzīmētas kontūras, un tikai nedaudzus cilņus mākslinieki bija paguvuši arī izkrāsot.

Pavisam citādi veidotas karaļu kapenes Biban-el-Molukā, no kurām interesantākās ir Sē-tija I, Ramsesa I, Ramsesa III un Ramsesa IX kapenes, proti: klintīs iecirsta gaŗa koridoru un kameru rinda, uz kuŗu sienām cilņos un gleznojumos attēlotas apakšzemes valstis un

dievi, un no kuŗām klintis visattālākā bija gul-dīta karaļa mūmija; atsevišķās sānu kamerās bija noliktas piedevas aizkapa dzīvei. Attēli it kā veidoja „vadoni“ pa apakšzemi; iznesot ka-raļa mūmiju cauri visām gaŗajām ejām un tel-pām, ēģiptieši tai it kā bija garantējuši ma-ģisku uzvaru par apakšzemes daimoniem un briesmām; karalim bija nodrošināta vieta sau-les dieva kuģī ceļojumā pa apakšzemes Nilu un parādīšanās pie debesu austrumiem kopā ar uzlēcošo sauli, tā tad dzīvības un spēku at-jaunošanās „ik rītu, mūžīgi“. Teksti un attēli kapenēs ņemti no „Grāmatas par to, kas apakš-zemē“ un „Vārtu grāmatas“, — tā tad, līdzīgi piramīdu tekstiem Unīsa un VI dinastijas ka-raļa kapenēs, arī šī laika — XVIII—XX dinas-tiju — karaļa kapenes uzglabājušas izcilus vērtīgus materiālus par seno ēģiptiešu ticēju-miem.

Mazliet mazākas par XIX un XX dinastijas kapenēm ir XVIII dinastijas kapenes, no kuŗām pašreiz pieejamas tikai Amenhotepa II un Tutanchamona kapenes; pēdējā karaļa mūmija nogādāta atpakaļ, — ko, sekodama ēģiptiešu nācionālās kustības spiedienam, Ēģiptes Piemi-nekļu valde turpmāk laikam būs spiesta izdarīt

arī ar pārējām karaļu mūmijām, kas tagad atrodas Kairas mūzejā.

Nilas ielejā katrai Biban el-Molukas karaļa kapenei celts atbilstošs karaļa piemiņas tempļis. Sētija I un pat Ramsesa II piemiņas tempļi ļoti cietuši no vēlāko ģenerāciju nesaudzīgās rīcības; sevišķi Ramsesa II tempļis plašos apmēros izmantots kā ērta akmens lauztuve vēlāko laiku celtnēm un nocietinājumiem. Tomēr arī šeit vēl, sevišķi Ramsesa II tempļi, uzglabājušies ievērojami XIX dinastijas skulptūras pieminekļi, no kuŗiem izcilākie ir milzīgās Osirija statujas — stabi, kas rotāja tempļa otro pagalmu, un brīnišķīgie ēģiptiešu-hetiešu kaujas cilņi uz pirmā pagalma piona iekšpuses un arī otrā pagalma atbilstošās sienas. Kā vēsta t. s. „Pentaverta epa“ teksts, kuŗš uzglabājies senā papīrusā Britu mūzejā, bet fragmentos arī Luksoras un Karnakas tempļos, — jaunais un drošsirdīgais karalis Ramsess II bija kaujā pie Kadēšas pārāk aizrāvis savā straujajā uzbrukumā, un lūk — „kad karalis atskatījās atpakaļ, viņš pamanīja, ka viņu ielenkuši 2500 kaujas rati. . .“ Un nebija pie karaļa „ne prinču, ne virsnieku, nedz kaujas ratu: kājnieki un ratnieki bija karali atstājuši

Osirija statujas Ramesejā.

kā laupījumu ienaidnieku priekšā, un neviens neapstājās, lai kopā ar karali cīnītos“. Karalis lūdzis Amonu nākt palīgā, un par šīs lūgšanas iespaidu stāsta: „un es atradu atkal savu sirdi, kas sāka sajost prieku, un ko es vēlējos, tas notika. Es biju kā dievs Monts, es bultas šāvu pa kreisi un cīnījos pa labi. Es stāvēju ienaidnieku priekšā līdzīgs Baalam. Es redzēju, ka tie 2500 rati, kuŗu vidū es atrados, bija sa-kauti un pakrituši manu kaujas zirgu priekšā. Neviens no ienaidniekiem nebija pacēlis savu

roku, lai cīnītos. Viņu sirdis bija pagurušas viņu miesās un rokas nevarīgas palikušas. . . Es liku viņiem ūdenī bojā iet. . . un es nokāvu no viņiem tos, kuņus vēlējos. Neviens no maniem ienaidniekiem neiedrošinājās atskatīties atpakaļ, un nebija neviena, kas atgrieztos atpakaļ. Kas no tiem pakrita, tas vairs nepacēlās. . .“ Arī Ramesejā attēlota šī uzvaras aina, un diženi izcelta varonīgā karaļa figūra sakauto ienaidnieku juceklī.

Interesants ir arīrdzan Hatšepsutas terrasu templis klintīs izcirsto dievu kameru priekšā; skaisti tai ir cilņi ar Punta zemes ainavām un tirdzniecības ekspedīcijas skatiem; glīti izceļas uz šo cilņu fona četrskaldņainie portiku stabi, Mentuhotepa V kapa pieminekļa celtniecības elementu atkārtojums. Bet gan visgrandiōzāko iespaidu atstāj Ramsesa III piemiņas templis Medinet-Habū, kas no XVIII—XIX dinastiju piemiņas tempļiem vislabāki uzglabājies un ar saviem lielajiem apmēriem, labi veidotiem cilņiem un monumentālajiem iežoga mūra vārtiem vislabāki raksturo Ēģiptes seno valdnieku varu, bagātību, greznību un, teiksim, arī iedomu. Templim līdzās uzglabājušās vēl citas svētnīcas (XVIII dinastijas un vēlāko laiku),

tāpat Nilas līmeņa mērītājs un svētais ezers; senāk līdzās templim atradusies arī karaļa pils, no kuņas tomēr šodien tikpat kā nekas vairs nav uzglabājies. Viss tas, kopā ņemot, ne mazāk interesants un pamācošs Ēģiptes kultūras pētītājam nekā lielā Karnakas tempļa paliekas.

* *
*

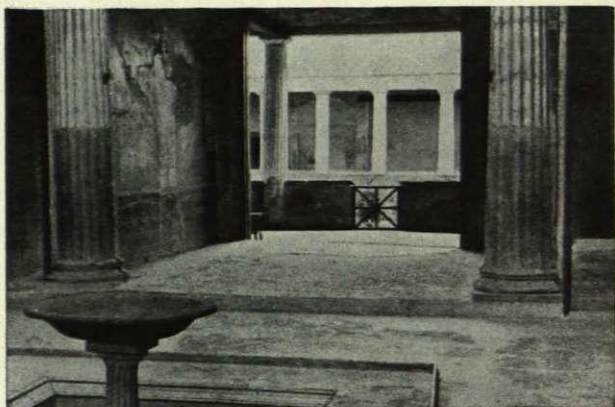
Pēdējā vakarā Luksorā mēs apskatījām senu koptu klosteri un baznīciņu Arabijas tuksneša malā un mēnesnīcā izbraucām arī pašā tuksnesī. Klosterī drūmu iespaidu atstāja bērnu vienmuļā koptu korāļu dziedāšana mūka vadībā; tuksnesī, tālās smiltāja kāpās, — sudrabotā gaismā mirdzēja smilšu graudiņi, un bezgalīgais klusums šai gleznainajā ainavā vēlreiz atgādināja, cik ļoti Ēģiptē viss izskatās citādi, visa dzīve ir citāda un vienmēr citāda bijusi nekā citās zemēs un vispirms mūsu dzimtenē.

Arī Ēģipte taču atdzimst, un no jauna tai sāk atplaukt griba cīnīties ar dabu un tuksnesi tautas un zemes labā. Arī modernajā Ēģiptē iesākušies ceļu un kanāļu tīklu labošanas darbi, uzceltas jaunas sabiedriskas ēkas, tiek būvēti tilti, un arī Ēģiptē tagad restaurē un aizsargā no iznīcības skaistos senatnes pieminekļus; pētī un mīl senatni, un gūtajās atziņās cenšas atrast spēku un pamācības tagadnes darbam. Atdzimst senā mistērija: cīņa ar tuksnesi un nāvi, kuŗā cilvēkam nav lemts pagurt, bet uzvarēt. Un tomēr, Ēģiptē eiropieti nospiež kaut kas neizprotami drūms un smags: varbūt, — vienmuļā tuksneša mistiskā varenība, monotonās un melancholiskās fellachu dzies-

Pompeju senā dārzā.

mas, sajūtamais smagā darba jūgs, vai ticējumu un dzīves veida senlaiku piegarža. Es nezinu, — tieši kas. Bet gan gribu atzities, ka neskatoties uz visu seno pieminekļu lielo varēnību un interesi, ko tie neapšaubāmi katrā skatītājā modina, — manī Ēģiptē bieži radās vēlēšanās pēc iespējas drīzi atkal skatīt citu kādu zemi, lai drūmie austrumu iespaidi ātrāki izzustu, lai dzīvespriecīgāka apkārtnē manī izsauktu no jauna dzīvespriecīgāku prātu.

Skats no ātrija peristilā kādā Pompeju namā.

Un tādu labāku noskaņu es arīdzan guvu, kad pirmajos Lieldienu svētkos atbraucām Itālijā, Neapolē, pēc 4 dienu ilga jūras ceļojuma ar kuģi „Giuseppe Mazzini“, kuŗā uzkāpām Port-Saidā 24. martā. Jau vispāri Kalabrijas krasti un Kapri sala ar savām klintīm un koši zaļo veģetāciju zaļi-zilās jūras malā lika priecīgāki elpot, straujāki pukstēt sirdij. Un kad otros Lieldienu svētkos automobilī no Neapoles aizbraucām uz Amalfi, jūra, klintis, apelsīnu birzes, cipreses un ziedi — visur ziedi —

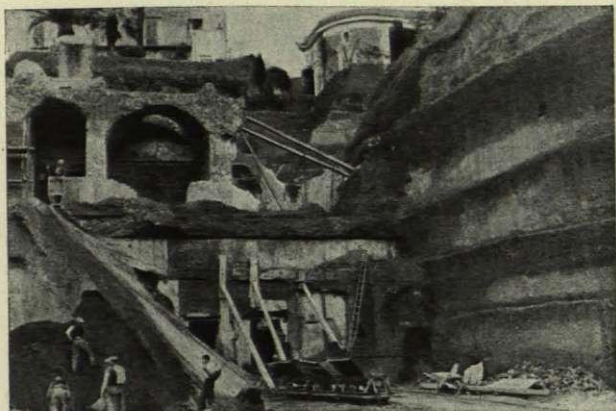

„Amalfi“

L. Liberts

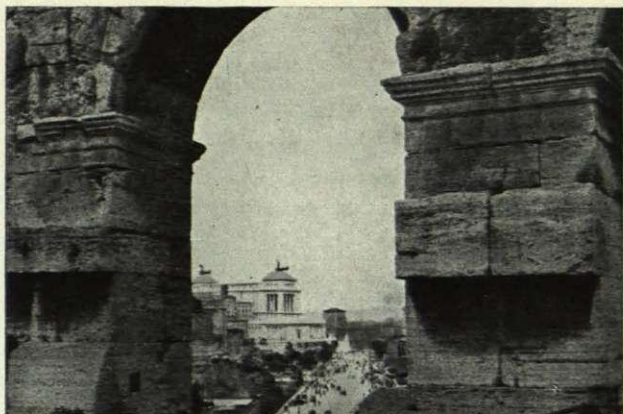

Jaunie izrakumi Herkulānā.

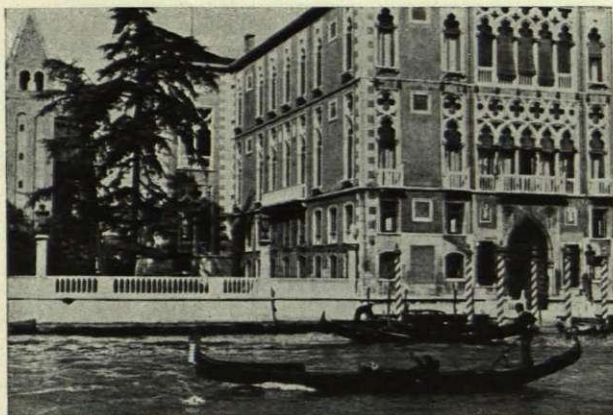
rādīja pasauli tik bezgala daiļu, ka skaistajā Amalfi katedrālē, dzirdot ērģeļu skaņas, gribējās ceļos krist un atkal Dievam pateikties par to, cik skaista ir pasaule un cik skaista tur dzīve.

Šī noskaņa manī vairs arī neizzuda, un pat tad ne, kad skatījām Pompejās un Herkulānā atraktās drupas. Likās, ka arī tur šo seno celtnu paliekās, ātrijos un peristilos, telpu ornamentācijā un gleznās, arī statujās sajūtama kāda dzīvespriecīgāka dvaša. Tāda noskaņa

„Via dell'Impero“ Romā.

vēl nostiprinājās, kad varējām apbrīnot Musolini radītās modernās jaunceltnes Neapolē, piem., kuģa piestātnes ēku un pasta namu, pareizāki „pili“. Tādā noskaņā skatījām arī Romu. Kādu enerģiju un darba prieku dveš jaunā ielā „Via dell'Impero“, un kāds dzīvespriecīgs gars valda renesanses laikmeta pieminekļos šai pasaules sirdī, kāds spēku uzplūdums un spēku nemiers šķiet esam arī baroka laikmetā radītajos veidojumos, gleznās, skulptūrās un celtnēs, pat celtņu izgreznoju-

Venecijā.

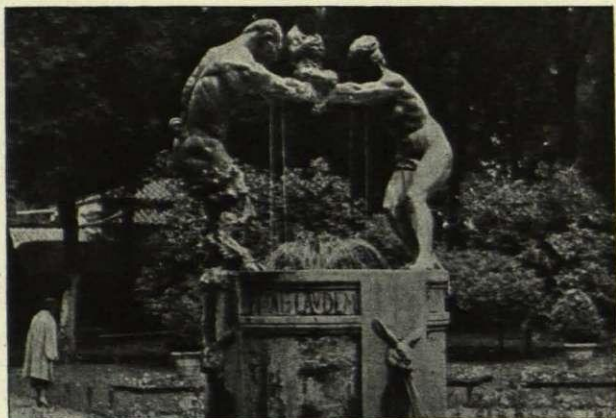
mos. Nekad Ēģiptē nebūtu varējis rasties piemi-
neklis, līdzīgs Villa Umberto parka modernai
strūklakai; nekad tuksnesis un grūtais darbs
Ēģiptē nevarēja izsaukt ēģiptiešu fantazijā tēlu,
kas pat attāli atgādinātu seno romiešu un grie-
ķu dabas spēka un dabas prieka garus, kādi at-
tēloti šīs strūklakas figūrās.

Citādu, dzīvāku spēku dveš arī Romā Svētā
Pēterļa baznīca un, piem., Vatikāna mūzejos sa-
kopotie pieminekļi, nekā tas bija novērojams,
piem., Ēģiptes piramidās un karaļu vai dievu

Alpu kalnos pie Itālijas ziemeļu robežas.

statujās. Patīkami bija Romā redzēt arī jaunus mūzejtechniskos darbus Musolini mūzejā Kapitolā, un tikai manu aizvēsturnieka prātu un sirdi mazliet nepatīkami aizkāra nevižība un novecojušās sistēma kolekciju izstādēs Itālijas aizvēstures mūzejā. Pēc Ēģiptes sausā karstuma un tuksnešiem bija patīkami elpot arī valgo jūras gaisu Venecijā un vizināties gondolā pa Venecijas kanāļiem. Daudz dzīvespriecīgākas par Ēģiptes visraibākajiem gleznojumiem šķita Sv. Marka mozaīkas, un dzīves-

Dzīvespriecīgā Romā (skats Villa Umberto parkā).

priecīgāka par Ēģiptes celtnēm tāpat likās Venecijas gotika.

Itālijas pierobežas joslā, Alpos, tad redzējām atkal sniegu, — it kā sveicienu no dzimtenes, jo to bijām atstājuši februāra mēnesī sniegā tērptu, un kaut ko ziemeļniecisku, laipnu, krietnu un spraigu gribējās saskatīt arī Prāgā, kur — pēc īsa ceļojuma pārtraukuma Vīnē — nolasīju lekciju Kārļa universitātē par latviešu senatni. Prāgā mūs uzņēma tik mīli, ka mums likās, ka mēs jau dzimtenē, — un

dzimtenē 15. aprīlī atbraukuši mēs varējām tikai atkārtot jau vairākkārt sacīto, ka, patiesi, Ēģiptē viss citādi nekā citās zemēs un ka, protams, daudzās zemēs dzīvo mīļi, dzīvei un darbam priecīgi cilvēki, un daudzās zemēs ir skaisti dabas skati un gūstama laba noskaņa. Bet tomēr dzimtene gan laikam ikkatram ir vismīļākais pasaulē, un varbūt latvietim tā mīļa it sevišķi, jo tēvu un tēvu tēvu sviedriem un asinīm slacīta un šodien visā pilnībā iegūta kā mūsu pašu un tikai mūsu īpašums, dzimtene, kur esam uzauguši, mums nav tikai vis-skaistākais stūrītis pasaulē, bet arīdzan vis-dārgākā manta. Patiesi, atdzimis un krietni organizēts tautas spēks pašu zemē ir augstākā laime, kas cilvēcei iespējama, un atziņa, ka darbs labi tiek darīts, un darīts tiek ne svešu varu, bet paša tautas interesēs, — var tikai sekmēt krietnus centienus un atnest augļus, kas ir saldi un nevīstoši, bet nav izmocīti un rūgti, jo nav asarām slacīti. Varbūt, visur ir labi, bet brīvā dzimtenē dzīve ir vismīļāka un vislabāka, — un Latvijā katrā ziņā tā ir pavisam citāda nekā drūmajā, smagā darba nopiestā tālajā Ēģiptē.

Rīgā, 7. VIII. 1937.